

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Aleksandr Jerjomin

**KESK-AASIA KODANIKE TEADLIKKUS TÖÖRÄNDE
NÕUETEST EESTI VABARIIGIS**

Lõputöö

Juhendaja:

Kai Veispak-Rawlings, MA

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Kolledž/instituut: Finantskolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: Juuni 2024
Töö pealkiri eesti keeles: Kesk-Aasia kodanike teadlikkus töörande nõuetest Eesti Vabariigis	
Töö pealkiri võõrkeeles: Awareness of the citizens of central asia about labour migration requirements in the republic of Estonia	
<p>Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning selle võõrkeelne kokkuvõte inglise keeles. Lõputöö koosneb kahest peatükist, 51 leheküljest, 36 lk põhiosast ning 15 lk lisadest. Töö sisaldab 8 joonist, 2 tabelit ja 1 lisa. Lõputöö koostamisel on kasutatud 42 allikat. Lõputöö raames uuritakse Kesk-Aasia kodanike teadlikkust töörande ja viibimise nõuetest Eesti Vabariigis. Viiakse läbi kvantitatiivne uuring, et selgitada välja, millised on sihtrühma teadmised kehtivatest töörande nõuetest ning teadlikust seaduslikust alusest viibimiseks Eestis, uuring viiakse läbi kasutades ankeetküsitlus. Peale uuringu läbiviimist analüüsitakse saadud vastuseid ning tehakse ettepanek, kuidas olukorda parandada. Uuringu läbiviimise tulemusena saadi teada, et sihtrühm on teadlik nõuetest mis puudutavad töörandet ning seaduslike aluseid viibimiseks Eesti Vabariigis. Sihtrühm kasutab peamiselt info hankimiseks info ühiskonnas leitavat informatsiooni ja tööandjaid ning tuttavaid eesmärgiga vältida kontakti ametivõimudega.</p>	
Lisad: Ankeetküsitlus	
Võtmesõnad: tööranne, migratsioon	
Võõrkeelsed võtmesõnad: migration, work labour	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Aleksandr Jerjomin	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujalt allikatest saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Kai Veispak-Rawlings	Allkiri: allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri: allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

MÕISTED JA LÜHENDID.....	4
SISSEJUHATUS	5
1. TÖÖRÄNNE JA SELLE ÕIGUSLIK RAAMISTIK EESTIS.....	8
1.1 Töörände olemus.....	9
1.1.1 Ebaseaduslik ränne	12
1.1.2 Õiguslik vastutus ja sanktsioonid	13
1.2 Ebaseaduslik töötamine.....	15
1.3 Tööandja kohustused ja osapoolte teadlikkus töörände nõuetest.....	17
2. KESK-AASIA KODANIKE TEADLIKKUSE ANALÜÜS TÖÖRÄNDE JA VIIBIMISE NÕUETEST EESTI VABARIIGIS.....	19
2.1 Uuringumetoodika ja valim.....	19
2.2 Uuringu tulemused.....	20
2.3 Analüüs	28
2.4 Järeldused ja ettepanekud.....	30
KOKKUVÕTE	35
SUMMARY.....	38
JOONISTE JA TABELITE LOETELU	40
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	41
LISAD.....	46
Lisa 1. Ankeetküsimustik kolmes keeles: eesti, inglise ja vene.....	46

MÕISTED JA LÜHENDID

PPA – Politsei- ja Piirivalveamet.

LTR – Lühiajalise töötamise registreering.

TÖR – Töötamise register.

VMS – Välismaalaste seadus.

VSS – Väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus.

Välismaalane – Isik, kes ei ole Eesti Vabariigi kodanik (Välismaalaste seadus, 2009).

Kesk-Aasia kodanik – ÜRO liigituse järgi kuuluvad Kesk-Aasiasse: Kasahstan, Kõrgõzstan, Tadžikistan, Türkmenistan ja Usbekistan.

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

SISSEJUHATUS

Viimasel ajal on Eestis kasvanud Kesk-Aasia kodanike välistöötajana kasutamine. Kuna tegemist on kodanikega, kes valdavad halvasti Eestis enam levinud keeli, milleks on vene ja inglise keel, siis lõputöö raames uuritakse Kesk-Aasia kodanike teadlikkust Eesti Vabariigis kehtivatest töörande nõuetest, sealhulgas ka nende teadlikkust seadusliku viibimise kohta Eestis. Puudulik võõrkeelteoskus võib olla välismaalaste seaduse rikkumiste arvu potentsiaalse kasvu põhjuseks nende kodanike hulgas.

Käesoleva lõputöö **aktuaalsus** seisneb selles, et keskendutakse Kesk-Aasia kodanikele. Erinevalt Ukraina kodanikest ja teistest välismaalastest valdavad Kesk-Aasia kodanikud halvasti Eestis enamlevinud keeli, seega on nende seast lihtsam leida inimesi, keda pahatahtlikud tööandjad võivad tööalaselt eksploateerida. Lisaks on Kesk-Aasia elanike arv kasvanud erinevate tegurite, sealhulgas Ukraina sõja järgse rändevoogude muutuste tõttu, mis tõi kaasa Ukraina töörande Eestisse vähenemise. Sellest tulenevalt kasvas töajouränne Kesk-Aasia riikidest (Uueduudised, 2023). Teiseks tekitab muret Kesk-Aasia islamiusuliste sisserändajate integratsioon Eesti ühiskonda. Riiklikud julgeolekuasutused on täheldanud probleeme, nagu madal eesti keele oskus ja kultuurilised erinevused, mis võivad soodustada kogukonna segregatsiooni ja julgeolekuprobleeme. Eesti ametivõimud jälgivad neid arenguid tähelepanelikult, arvestades nende olulist mõju riigi julgeolekule ja töajou demograafilisele koosseisule. Sellest tulenevalt rõhutatakse vajadust tõhusta integratsioonipoliitika ja pideva järelevalve järele, et tagada töörande positiivne mõju tasakaalus sotsiaalse ühtekuuluvuse ja turvalisusega (Postimees, 2024).

Töö **uudsus** seisneb selles, et varem on Sisekaitseakadeemias kaitstud lõputöö teemal „Vabad ametikohad ja töajou eelistused Eestis“ (Horg, 2018) ning „Ukraina kodanike teadlikkus töörande reeglitest Eesti Vabariigis“ (Vilt, 2020). Lisaks võib teemaga seotud siseriiklikest uuringutest veel esile tuua Siseministeeriumi tellimusel läbi viidud rändestatistika ülevaate aastatest 2014-2018 (Siseministeerium, 2019). Võrreldes 2020. aastal Ardis Vilti poolt kaitstud lõputööga „Ukraina kodanike teadlikkus töörande reeglitest Eesti Vabariigis“, ei saa Kesk-Aasia kodanikud ajutise kaitse raames taotleda endale tähtajalist elamisluba Eesti Vabariiki. Alates 9. märtsist 2022. a on sõja eest põgenenud Ukraina kodanikel ja nende pereliikmetel õigus taotleda ajutist kaitset, kuid kohustus selleks puudub. Nimelt on kõikidel Ukraina kodanikel õigus Eestis viibida ka ilma kaitset taotlemata. Samas on Kesk-Aasia kodanikel kohustus omada seaduslikku alust nii Eesti

Vabariigis viibimiseks kui ka töötamiseks. Lisaks, tulenevalt sõjaolukorrast, ei väljasta Eesti Vabariik enam Venemaa ja Valgevene kodanikele lühiajalise töötamise registreeringut (edaspidi: LTR). Seega peavad paljud tööandjad renditööjõudu otsima ja värbama mujalt. Kesk-Aasia kodanikke võidakse tööalaselt ekspluateerida, kuna võrreldes Venemaa, Ukraina ja Valgevene kodanikega on nende keeletase madalam. Seega, uurides Kesk-Aasia kodanike teadlikkust töörande nõuetest, seda tõstes ja arendades, võib eeldada, et tulevikus väheneb välismaalaste hulgas seaduserikkumiste arv. Kogutud andmete põhjal on võimalik välja töötada infovoldik, mille saab koos LTRiga e-posti teel saata LTRi taotlevatele välismaalastele, eelkõige Kesk-Aasia kodanikele. Nii on välismaalane teadlik Eesti Vabariigis kehtivatest nõuetest juba enne riiki saabumist.

Tööülesannete täitmisel Põhja prefektuuri piirivalvebüroo piiri- ja migratsioonijärelevalvetalituses on autor mitmeid kordi kokku puutunud Kesk-Aasia kodanikega, kes on toime pannud süütegusid, rikkudes sellega välismaalaste seadust. Küsitluste käigus on selgunud, et isikud ei ole olnud teadlikud töörande nõuetest. Paljud neist tuginesid vaid tööandja poolt antud juhtnõuetele ning lootsid, et tööandja tagab, et nende viibimine Eesti Vabariigis oleks seadusega kooskõlas.

Uurimisprobleemiks on leida võimalus, kuidas parandada Kesk-Aasia kodanike teadlikkust töörande nõuetest ja teadlikkust seaduslikust alusest viibimiseks Eesti Vabariigis.

Tulenevalt uurimisprobleemist on püstitatud kolm **uurimisküsimust**:

1. Millised on Eestisse saabuvate Kesk-Aasia kodanike teadmised töörande nõuetest?
2. Millised on Eestisse saabuvate või juba Eestis viibivate Kesk-Aasia kodanike teadmised riigis viibimise seaduslikest alustest?
3. Milliseid allikaid kasutatakse info hankimiseks?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada välja Kesk-Aasia kodanike teadlikkus töörande nõuetest ja seaduslikest alustest Eesti Vabariigis viibimise kohta ning nende teadlikkuse tõstmise võimalused.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks ja uurimisküsimustele vastamiseks püstitatakse kolm uurimisülesannet:

- 1) Analüüsida rände ja töörande olemust ning kuidas see mõjutab majandust.
- 2) Analüüsida Kesk-Aasia kodanike ankeetküsitluse vastuseid nende teadlikkuse kohta töörande nõuetest ja Eesti Vabariigis viibimise seaduslikest alustest.

- 3) Teha analüüsi põhjal ettepanek Politsei- ja Piirivalveametile (edaspidi PPA), kuidas parandada sihtrühma teadlikkust ja vähendada koormust riiklikku järelevalvet teostavatele haldusorganitele.

Lõputöö valmides tehakse PPAle ettepanekud, kuidas saaks parandada info kättesaadavust ning seeläbi vältida Kesk-Aasia kodanikele vale informatsiooni edastamist. Lõputöö eesmärki arvestades viib autor läbi kvantitatiivse uuringu. Andmekogumismeetodina kasutatakse ankeetküsitlust. Robsoni jaotuse järgi valiti traditsioonilistest uurimisstrateegiatest ülevaateuurimus (Hirsjärvi, et al., 2005, lk 125), et kaardistada Eestis juba töötavate või Eestisse tööle tulevate Kesk-Aasia kodanike teadmisi nõuetest töörandele ja riigis viibimisele. Ülevaateuurimus võimaldab kogutud materjali abil nähtusi kirjeldada, võrrelda ja seletada (Hirsjärvi, et al., 2005, lk 125). Sihtrühmani jõudmiseks koostati mittetõenäosuslik valim, kuna see võimaldab uurida sihtrühma, mille suurus pole selgelt teada (Õunpuu, 2014, lk 142). Tulenevalt sellest saadetakse ankeetküsimustik PPA teenindusbüroodesse, mis asuvad Põhja prefektuuri vastutusalas, ning Tallinnas asuvasse islami keskusesse.

Käesolev lõputöö koosneb kolmest peatükist. Esimene peatükk käsitleb töörande olemust, selle erinevaid vorme ning vastutust nõuete rikkumise eest.

Teine peatükk keskendub uurimismetoodikale ja sihtgrupile. Samas peatükis tuuakse ka välja uurimistulemuste kokkuvõte.

Uurimistöö viimases peatükis analüüsitakse saadud tulemusi, tehakse järeldusi ning ettepanekuid olukorra parandamiseks.

Uurimistööga soovib autor leida objektiivseima võimaluse uuritaval teemal sihtgrupi teadlikkuse parandamiseks ning välja töötada lahendus seaduserikkumiste arvu ning pikemas perspektiivis ka välismaalaste töö- ja sisserände üle järelevalvet pidavate riigiasutuste koormuse vähendamiseks.

1. TÖÖRÄNNE JA SELLE ÕIGUSLIK RAAMISTIK EESTIS

Sünnid, surmad ja migratsioon on kolm fundamentaalset protsessi, mis mõjutavad riigi rahvaarvu. Üha suuremaks probleemiks on olnud arenenud riikides, eriti just Euroopas, sündide ja surmade saldo. Teisisõnu, rahvastik vananeb ning tööealine elanikkond väheneb, mis omakorda mõjutab riikide rahandust. Rahvastiku ja sellest tuleneva tööjõu arvukus ja kvaliteet mõjutab kohalikku tööturgu, valitsuse tulusid ja kulusid, pensioneid, heaolu ja elustandardi tasemeid läbi tulude ümberjaotuse ning tootlikkust nii ettevõtete kui ka kogu majanduse seisukohast. Sellest tulenevalt on üheks peamiseks Euroopa rahvastiku kasvu võtmeteguriks saanud rahvusvaheline ränne (van Nimwegen & van der Erf, 2010, pp.1360-1362).

Migratsiooni peamiseks mõjuriks on siht- ja lähteriikide palgatasemete vahe. 20. sajandi keskel välja töötatud neoklassikalises migratsiooniteoorias on palgatasemete erinevus oluline aspekt tööjõu migratsioonilainete selgitamisel. Antud teooria kohaselt tekib migratsioon juhul, kui eksisteerib kaht liiki riike. Esimese liigi puhul on tööjõu suhe majanduses rakendatava kapitali osas kõrge, mille tõttu on riigis keskmised palgad madalad, teist liiki riikides on aga vastav tööjõu suhe madal, mis viib keskmised palgad vastavates riikides kõrgemale tasemele. Tööjõud liigub vastavalt madalama keskmise palgaga riigist kõrgema keskmise tasuga riiki. 21. sajandi migratsiooniteoorias on asendatud palgatasemed per capita SKP-ga, väljendamiseks sissetuleku erinevusi rändega seotud riikide vahel (Moral-Pajares & Jimenez-Jimenez, 2014, pp. 188-190).

Migratsiooni tekkimisel on olulisteks aspektideks tööjõupuudus ühes riigis ning töötus teises riigis. Keskmiste palgatasemete vahe ja tööjõuvajadus on teineteisest lahutatud komponendid, kuna mõlemad määravad tuleviku majandusliku ja sissetuleku taseme riigis. Migratsioonilaineid ei pruugi põhjustada pelgalt vaid palgatasemete erinevus, vaid ka potentsiaalne ehk eeldatav palgavahe. Potentsiaalne palgavahe arvestab lisaks summaarsele erinevusele ka töötuse määra erinevusi ehk tegemist on reaalse palgavahe ja töökoha leidmise tõenäosuse korrutisega (Moral-Pajares & Jimenez-Jimenez, 2014, pp. 192-193; Josifidis et al , 2013, p. 45).

Kuna migratsiooniga seotud protsessid on pikaajalised ja keerukad ning arvestades kohaliku rahva vastuvõtlikkust immigrantide suhtes, on riikidel mõistlikum vastu võtta sisserändajaid, kes on kõrgemalt haritud ning paremate oskustega kui kohalik rahvas. Eeltoodust tulenevalt

tähendab see, et lähteriikides, kus on juba enne emigreerumist võrdlemisi marginaalne keskklass ja kust lahkub veelgi enam kõrgema haridustasemega inimesi, võib tekkida olukord, kus keskmine haridustase langeb. See omakorda soodustab emigratsiooni veelgi enam. Suletud majanduses, kus toodetakse üht toodet, on kodumaale jäänud rahvastiku kogukaotus ruutseoses emigreerunud rahvastiku arvuga. Kogukaotus on väljendatud emigreerunud töötaja marginaalse toodangu ja palgataseme vahe erinevusena (Kapur & McHale 2005, pp.73-75).

Eesti seadusandlus, sealhulgas välismaalaste seadus, mängib olulist rolli kolmandate riikide kodanike riiki sisenemise, elamise ja töötamise regulatsioonis. Nendes õigusaktides on sätestatud nii lühiajalise töötamise viisa nõuded kui ka tingimused elamislubade väljastamiseks pikemaajalise töötamise eesmärgil. Alho (2013) on märkinud, et Eesti seadused on järk-järgult muutunud paindlikumaks, et paremini reageerida tööturu vajadustele ja kaasata kvalifitseeritud tööjõudu. Sellised muudatused on osa laiemast suundumusest, mille eesmärk on leida tasakaal riigi tööjõuvajaduste ja siseriikliku tööturu kaitse vahel, tagades samas sisserände kontrollitud ja seadusliku korra (Alho, 2013, pp. 144-146).

Riikides, kus suur osa rahvastikust elab vaesuses, täheldatakse suuremaid emigratsiooni-laineid. Migratsiooniteooriate järgi mängib emigreerumisel olulist rolli sama lähteriigi immigrantide olemasolu sihtriigis. Kui algselt emigreeruvad riigist inimesed, kes ei ela vaesuses, vaid sellest piirist veidi kõrgemal, ja loovad sihtriigis võrgustikke teiste immigrantidega ning kohalikega, lihtsustab see töö ja elukoha leidmist järgmistel immigrantidel. Käitumusliku teooria alusel on väljarände juures oluliseks aspektiks varasemalt emigreerunud rahvastiku poolt tehtavad ülekanded kodumaale. Seda selle tõttu, et mainitud ülekanded suurendavad lahkunud rahvastiku kodumajapidamiste ostujõudu, mis tekitab teistes soovi migreeruda. Samuti omavad esmased immigrantid kogemusi sihtriiki jõudmisel, mis teeb tulevastele rändajatele antud otsuse kulud väiksemaks (Moral-Pajares & Jimenez-Jimenez 2014, pp.199-200).

1.1 Töörände olemus

Töörände olemuseks on inimeste liikumine töö või sissetulekut toovate tegevuste eesmärgil (nt ettevõtlus). Üheks suurimaks erisuseks peetakse kaht töötajate jaotust: kõrge

kvalifikatsiooniga vs madala kvalifikatsiooniga. Kõrge kvalifikatsiooniga rännet võib määratleda kui inimeste liikumist, kellel on ülikooliharidus, mitmekülgne töökogemus või nende kahe kombinatsioon. Kõrge kvalifikatsiooniga inimeste mobiilsus on avalike rändeteemaliste debattide esirinnas, peamiselt tänu rännet käsitlevatele narratiividele, mis keskenduvad tööturu vajadustele ja välismaiste spetsialistide (eeldatavale) integratsioonipotentsiaalile (Oso, *et al.* , 2022, p.117).

Kõrge kvalifikatsiooniga inimeste ränne tuleneb ka globaalsetest trendidest. Nagu näitavad OECD andmed aastast 2018, on kõrgelt haritud inimesi (st ülikooliharidusega inimesi) sisserändajate hulgas üle kahe korra rohkem kui keskmiselt kogu kohaliku elanikkonna seas – seda tugevalt positiivset suundumust on ajutiselt piiranud vaid ülemaailmne majanduskriis (Czaika & Parsons, 2016, p. 49). Selle tulemusena moodustavad kõrge kvalifikatsiooniga inimesed olulise osa kõrgelt arenenud riikide sisserändajatest, kusjuures OECD riikide puhul moodustab see ligikaudu 30% sisserändajate arvust. Lisaks on kaasaegsete kõrgelt arenenud majanduste ühiseks tunnuseks see, et sisserändajate haridustase kipub olema kõrgem kui põliselanikel (Oso, *et al.* , 2022, p. 120).

Kõrgelt kvalifitseeritud töötajate väljavool riigist on selge märk hea hariduse levikust ning kõrgelt haritud inimeste suurematest püüdlustest (erinevalt madalama haridustasemega inimestest), aga ka suhtelisest võimaluste puudumisest päritoluriikides. Need tegurid langevad kokku sihtriikide struktuursete tingimustega, mille eesmärk on täita tööjõupuudust kõrgtehnoloogilistes sektorites (Czaika, 2018, p. 60).

Kõrgelt kvalifitseeritud töötajate vastandina võib välja tuua madala kvalifikatsiooniga inimeste liikumise, kes töötavad töökohtadel, mis ei nõua tingimata kõrget haridustaset või laiapõhjalist töökogemust. Üheks suurimaks valdkonnaks, kus töötab kõige enam sisserändajaid, on ehitussektor. Ehitussektor kasutab kaudseid värbamispraktikaid, mis põhinevad alltöövõttudel või individuaalsetel värbajatel (Oso, *et al.* , 2022, p 120).

Lõputöö raames tegi autor päringu PPAle sooviga saada ülevaadet väljastatud LTRidest Kesk-Aasia kodanikele ning lisaks Venemaa, Valgevene ja Ukraina kodanikele. Tulemus näitab, et LTRide üldine kasv oli perioodil 2018.–2021. a ning saavutas haripunkti 2021. aastal, ulatudes 29 039-ni. Siiski täheldati 2021. aastast alates märkimisväärset langust, mille tulemusel langes arv aastaks 2023 oluliselt, jõudes 3382-ni. Aastatel 2022–2023 toimus peaaegu kõigis loetletud riikides järsk langus, mis viitab muutustele poliitikas, globaalses olukorras või teistes välistes tegurites, mis neid numbreid mõjutasid (vaata tabel 1).

Tabel 1. PPA poolt väljastatud lühiajalise töötamise registreeringud ajavahemikul 2018-2023 (PPA, 2024)

Kodakondsus	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kasahstan	43	154	108	143	341	193
Kõrgõzstan	16	127	130	216	659	105
Tadžikistan	38	143	183	282	531	115
Türkmenistan	7	70	12	19	64	9
Ukraina	15 478	24 282	15 778	23 545	11 430	2087
Usbekistan	87	631	915	1187	2831	790
Valgevene	1109	1826	1371	1849	839	18
Venemaa	850	1460	1056	1798	1080	65
Kokku	17 628	28 693	19 553	29 039	17 775	3382

Ukraina eristub selgelt, näidates igal aastal kõige suuremaid numbreid märkimisväärse marginaaliga. Ometi langes 2023. aastal Ukraina vastav arv dramaatiliselt 2087-ni, mis on märkimisväärselt väiksem kui 2021. aasta tippase 23 545.

Kõrgõzstan ja Usbekistan tõid esile näidiskasvu kuni aastani 2022, kusjuures Kõrgõzstan saavutas tippaseme 659 ja Usbekistan 2831. Kuid 2023. aastaks nende arvud langesid.

Türkmenistan jäi järjepidevalt madalaimate näitajate hulka, kusjuures nende arv ei ületanud kunagi 70 ja langes 2023. aastaks 9-ni.

Valgevene ja Venemaa näitasid aastate jooksul mõõdukat osalemist. Valgevene jõudis 2021. aastal arvuni 1849 ja Venemaa samuti 1798, kuid 2023. aastaks langesid mõlema riigi näitajad märkimisväärselt.

Pärast 2022. aastat on Eestis Kesk-Aasia kodanike palkamine võõrtööjõuna muutunud olulisemaks mitmel põhjusel, nagu näiteks tööjõu nappus Eesti mõnes sektoris, eriti oskustöölise ja spetsialistide osas. Kesk-Aasia kodanikud võivad neid lünki täita, võimaldades ettevõtetel leida sobivaid töötajaid. Lisaks on Ukraina konflikt toonud Eestisse palju sõjapõgenikke, sealhulgas Kesk-Aasia päritolu inimesi. Nende inimeste töölevõtmine võimaldab neil integreeruda ühiskonda ja panustada majandusse.

1.1.1 Ebaseaduslik ränne

Ebaseaduslik ränne leiab aset siis, kui üksikisikud sisenevad riiki, viibivad või töötavad seal seaduslikku alust omamata, rikkudes rändeeskirju. See probleem on keeruline ja väljakutseterikas, mis mõjutab riike kogu maailmas. Illegaalse rände põhjusteks võivad olla paremate majanduslike võimaluste otsimine, sõja või tagakiusamise eest põgenemine ja perekonnaga taasühinemine (Hanson, & McIntosh, 2009, pp. 799).

Ränne on kujunenud kaasaegse maailma määravaks tunnuseks, mis hõlmab nii seaduslikke liikumisi kui ka tegevusi, mida nimetatakse illegaalseks immigratsiooniks või illegaalseks väljarändeks. Illegaalne immigratsioon kujutab endast julgeolekuohtu riikidele, kuna see võib õhnestada piirikontrolli ja riigisiseseid seadusi, muutes sotsiaal-poliitilise maastiku keeruliseks. Loata piiriülene liikumine on pannud riigid oma julgeolekuraamistikke ümber hindama ja sageli karmistama, et kaitsta end võimaliku sissetungimise eest, mis võib siseolukorda destabiliseerida. Tänapäeval nõuab rände keerukus paindlikku poliitikat, mis leiaks tasakaalu humanitaarküsimuste ja riigi julgeolekunõuete vahel, seejuures arvestades tõsiste tagajärgedega nii lähte- kui sihtriikide, aga ka üksikisiku tasandil, kes neid ohtlikke teekondi ette võtavad. (Jovanov, 2023, p. 72).

Ebaseadusliku rände tagajärjed on mitmesugused, mõjutades mitte ainult rändajaid, kes sageli võivad sattuda ohtlikesse olukordadesse ja tööalasesse ekspluateerimisse, vaid ka lähte- ja sihtriikide ühiskondlikke, majanduslikke ja poliitilisi struktuure. Arutelud selle teema ümber keerlevad sageli piirijulgeoleku, inimõiguste probleemide ja tööturgudele avalduva mõju üle (Hanson & McIntosh, 2009, p. 798).

Ebaseadusliku rände mõju Eesti Vabariigi majandusele kujutab endast mitmetahulist narratiivi, mis nõuab põhjalikku uurimist. Kuigi Eesti majandusstruktuur võib kasu saada sisserändajatele pakutavast mitteametlikust tööjõust, eriti tööjõupuuduse all kannatavates sektorites, võivad selle pikaajalised tagajärjed olla kahjulikud. Ebaseaduslik ränne kahjustab seaduslikku töötamist ning vähendab maksutuluseid. Lisaks on oht luua ettevõtetele ebavõrdsed tingimused, kus leaalsete ettevõtete kulud on suuremad kui ebaseaduslikku tööjõudu kasutataval ettevõtetel. Samuti võib kannatada ning olla murekohaks sotsiaalkindlustussüsteem, kuna ebaseaduslikud sisserändajad tavaliselt sotsiaalfondidesse sisse makseid ei tee, kuid võivad vajada tervishoiu- või muid teenuseid (Saar, 2016, lk 58-76).

1.1.2 Õiguslik vastutus ja sanktsioonid

Tulenevalt välismaalaste seadusest (edaspidi VMS) on Eestis ajutine viibimine käesoleva seaduse tähenduses välismaalase Eestis viibimine ilma Eesti elamisloata või elamisõigusega. Välismaalase Eestis töötamine käesoleva seaduse tähenduses on mis tahes tegevus Eestis töölepingu või muu lepingu alusel, samuti muu tegevus teise isiku heaks, mille puhul võib eeldada tulu või muu varalise hüve saamist, sõltumata tegevuse aluseks oleva lepingu liigist, vormist või lepingu sõlminud teise poole asukohast või elukohast, kui välisleping või seadus ei sätesta teisiti. Välismaalase Eesti Vabariigis ja Schengeni alal ajutise viibimise seaduslikud alused on loetletud VMS § 43 (Välismaalaste seadus, 2009).

Töörände kontekstis on õiguslik vastutus ja sanktsioonid olulised mõisted, mis aitavad tagada, et tööandja ja töötaja järgivad asjakohaseid seadusi ja määrusi. Õiguslik vastutus viitab kohustusele vastutada oma tegevuse eest seaduse ees. Tööandja, kes ei järgi töörände seadusi, saab panna vastutama mitmesuguste sanktsioonidega (OECD, 2014; Ruhs & Anderson, 2010, p. 210). Sanktsioonid on meetmed, mida rakendatakse seaduste ning määruste rikkumise korral. Need võivad olla: rahaline trahv, äritegevuse peatamine ja kriminaalkaristus (Ruhs & Anderson, 2010, p. 210; Dauvergne, 2016, pp. 35-37).

Töörände kontekstis on vaja mõista mitmeid üldpõhimõtteid ja printsiipe. Esiteks, tööandja peab järgima kõiki asjakohaseid tööseadusi ja -määrusi (ILO, 2020). Teiseks, tööandja peab järgima ka asjakohaseid ja kehtivaid sisserändeseadusi, sealhulgas tööviisade taotlemist ja haldamist ning töötajate õigusliku staatuse kontrollimist (OECD, 2014). Kolmandaks, tööandja peab teavitama oma töötajaid nende õigustest ja kohustustest (ILO, 2020).

VMS sätestab, et Eestis ajutiselt viibiv välismaalane võib Eestis töötada, kui tööandja on tema lühiajalise töötamise Politsei- ja Piirivalveametis registreerinud või kui tema Eestis töötamise õigus tuleneb vahetult seadusest või Riigikogus ratifitseeritud välislepingust. Eestis ajutiselt viibival välismaalasel on keelatud Eestis töötada, kui tööandja ei ole tema lühiajalist töötamist Politsei- ja Piirivalveametis registreerinud, välja arvatud Riigikogus ratifitseeritud välislepingus või seaduses ettenähtud juhtudel. Lühiajaliselt võib Eestis töötada välismaalane, kellel on seaduslik alus Eestis ajutiseks viibimiseks ning kelle töötamine on enne tööle asumist registreeritud Politsei- ja Piirivalveametis (Välismaalaste seadus, 2009). Seega välismaalase lühiajalise töötamise registreerimise eest vastutab tööandja, kuid tähtsal kohal on ka töötaja teadlikkus töörände nõuetest ning millistel seaduslikel alustel võib ta riigis viibida.

Ebaseadusliku sisserände vastase võitluse meetmete rakendamise eesmärk on muuta Eesti isikutele, kes illegaalselt riiki saavad, võimalikult ebaatraktiivseks. Samuti on nende meetmete eesmärk teha sisserändajate ebaseaduslik sisenemise keeruliseks, ebaseaduslikult riigis viibimise avastamise tõenäoliseks ning avastamisel teha päritoluriiki tagasisaatmine kiiresti. Eeltoodust tulenevalt rakendatakse järgmisi meetmeid: viisanõue, vedaja vastutus, elamisloa taotlemine välisriigis, lennujaamades toimuv kontroll enne pardale lubamist, tagasivõtulepingute sõlmimine transiidiriikidega, dokumentide kontroll, regulaarsed kontrollid riigis sees jpm (Maasing, 2011, lk 4). Näiteks võib tuua töötamistingimuste rikkumise. Vastavalt VMS § 304 Eestis töötamise tingimuste rikkumise eest, sealhulgas välismaalase poolt seadusliku alusega kindlaks määratud tingimustele mittevastava töötamise eest, karistatakse rahatrahvi või arestiga (Välismaalaste seadus, 2009).

Lõputöö raames saadeti PPA-le päring, et analüüsida, kui palju on sihtrühma poolt toime pandud VMS § 298 (ebaseaduslik viibimine) ja § 304 (ebaseaduslik töötamine) rikkumisi perioodil 2018.–2023. a. Antud ajavahemik aitab paremini esile tuua, kuidas on muutunud välistöajõu valimine ning töö aktuaalsus, kuna alates 2022. aastast ei väljastata seoses sõjategevusega Venemaa ja Valgevene kodanikele Eesti Vabariigis LTR-e, samuti ei väljasta Eesti Vabariik ülalmainitud riikide kodanikele tööviisasid. Alates 2022. aastast kasvas Kesk-Aasia kodanike kasutamine võõrtöajõuna. Tabeli alusel saab vaadata ja analüüsida, milline rahvus sihtrühmas on enim võõrtöajõuna kasutatud ja kas mingi sihtrühma rahvus tuleb esile suurema rikkumiste arvuga või just vastupidi, mingi rahvus sihtrühmas on justkui seadusekuulekam (vaata tabel 2).

Tabel 2. PPA poolt määratud trahvid ajavahemikul 2018-2023 VMS §§298 ja 304 rikkumiste eest (PPA, 2024).

VMS § 298 ja § 304 rikkumised perioodil 2018-2023	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku
§ 298.	200	158	96	126	288	45	913
Kasahstan	2	5			10	3	20
Kõrgõzstan	3	5	1	1	10	2	22
Tadžikistan	1		1	2	7	5	16
Ukraina	83	54	50	94	28	3	312
Usbekistan	3	4	8	6	20	14	55
Valgevene	18	10	2	6	9	3	48
Venemaa	90	80	34	17	204	15	440
§ 304.	121	93	127	162	69	33	605

Kõrgõzstan			1	2	5	1	9
Tadžikistan				1	1	5	7
Ukraina	107	88	107	137	24	12	475
Usbekistan		1	1	7	27	10	46
Valgevene	14	4	17	9	4		48
Venemaa			1	6	8	5	20

VMS § 298 rikkumisi perioodil 2018.–2023. a on kokku 913. Kõige rohkem trahve on määratud Venemaa kodanikele ja kõige vähem Tadžikistani kodanikele. Aastate kokkuvõttest nähtub, et suurima trahvide summaga on aasta 2022, samas aastal 2023 langes trahvide arv drastiliselt.

VMS § 304 rikkumiste eest on ajavahemikul 2018.–2023. a määratud kokku 605 trahvi. Enim trahve on saanud Ukraina kodanikud, kõige vähem trahve on saanud Kõrgõzstani ja Tadžikistani kodanikud, vastavalt 9 ja 7 trahvi. Aasta kokkuvõttest nähtub, et enim trahve on määratud 2021. aastal, milleks on 162, kuid seejärel on näha langustrendi – 2023. aastaks langeb trahvide arv 33-ni.

Trahvide üldarv ajavahemikul 2018.–2023. a on 1518. Riikide lõikes paistavad kõige rohkem silma Ukraina ja Venemaa kodanikud, mis viitab nende suuremale arvule riigis või suuremale kalduvusele seadusi rikkuda. Mõlema paragrahvi puhul on näha, et aastal 2022 määrati enim trahve VMS § 298 alusel ning VMS § 304 alusel määrati kõige rohkem trahve aastal 2021, seejärel toimus langus. Siin on selge seos Ukrainas 2022. a alanud sõjaga – Ukraina kodanikele on Eesti Vabariigis tööle asumine lihtsustatud, Venemaa kodanikud aga ei saa enam Eestis tööviisat ja tööluba.

1.2 Ebaseaduslik töötamine

Välismaalaste seadus on oma sisult üksnes seaduslikku migratsiooni võimaldav ning ebaseaduslikku riigis viibimist mittetolereeriv seadus. Sellest tulenevalt on inimesed, kes on ebaseaduslikult Eestisse saabunud või viibivad siin ilma seadusliku aluseta, kohustatud riigist lahkuma. Siinkohal peaks silmas pidama ka seda, et kui isikud ei soovi lahkuda Eestist vabatahtlikult, saadetakse õigusrikkujad Eestist välja. Väljasõidukohustuse ja

sissesõidukeelu seadusega nähakse ette põhjalikumad üldpõhimõtted, kuidas välismaalane peab lahkumiskohustust täitma (Maasing, 2011, lk 4).

Üldjuhul ei ole ebaseaduslikult saabunud immigrandide eesmärk Eestisse jääda. Teisisõnu kasutatakse Eestit kui transiitriiki, et liikuda edasi endale sobivasse riiki, olgu selleks Skandinaaviamaad või teised Lääne-Euroopa riigid. Samuti näitab statistika, et viimaste aastatega on Eesti osatähtsus transiitriigina kasvanud. Näiteks aastal 2008 tabati välispiiril 57 immigrandi, 2009. aastal oli see arv juba 134 ning 2010. aastal 109 sisserändajat. Siinkohal peab mainima, et nendel aastatel kasvas ka oluliselt Lähis-Idast (Afganistan, Süüria, Palestiina) pärit sisserändajate arv (Eurostat, 2010).

Eesti, Läti ja Leedu varimajanduse selgitamine ja käsitlemine maksumoraali vaatenurgast eeldab mõistmist, miks üksikisikud ja ettevõtted võivad tegutseda väljaspool ametlikku majandust, ning strateegiate väljatöötamist maksuregulatsioonide järgimise soodustamiseks. Varimajandus hõlmab kõiki ebaseaduslikult maksustamist vältivaid majandustegevusi ja see on Balti riikides levinud väljakutse (Hanson & McIntosh, 2009, p. 800).

Varimajanduseks nimetatakse illegaalset majandustegevust, mille tunnusteks on maksude mittemaksmine, tulude varjamine ja tulude deklareerimata jätmine. Sellise varjatud majanduse liigi alla käib ka tööjõu eksploatatsioon, kus tööandja jätab tööle võetud tööjõule töötasu maksmata või isikute töö tasustatakse muude vahenditega, välja arvatud rahaga (Market Business News, 2023).

Isikud töötavad varimajanduses mitmel põhjusel. Mõnel puhul on tegemist tahtliku strateegiaga, kuna isikud soovivad hoiduda riiklikest regulatsioonidest ja nende eesmärgiks on vältida valitsuse määrusi, tööeeskirju ning hoida kõrvale kehtivatest maksuseadustest. Samuti tagab varimajandus sadadele miljonitele inimestele sissetuleku. Eriti on sellest mõjutatud madalama elatusastemega riigid, kus töötutel inimestel puuduvad sotsiaalsed garantiid. Tihtipeale töötavad inimesed mitmel töökohal, kuna neil ei ole muud valikut (Market Business News, 2023).

Väljakutse mõistmiseks ja lahendamiseks on oluline keskenduda maksumoraalile – sisemisele motivatsioonile maksukohustusi täita. See lähenemine uurib tegureid, mis mõjutavad üksikisiku või ettevõtte otsust kas osaleda varimajanduses või järgida maksuseadusi. Need tegurid võivad hõlmata maksusüsteemi tajutavat õiglust,

vastavusmenetluste keerukust, usaldust valitsusasutuste vastu ja jõustamise tõhusust (Hanson & McIntosh, 2009, p. 805).

Balti riikides tehtud uuringud näitavad, et maksumoraali parandamine võib olla tõhusam kui karistusmeetmed. Varimajanduse tõkestamine võib hõlmata maksuseadustiku lihtsustamist, maksude õiglase tajumise tagamist, avalikkuse teadlikkuse tõstmist maksukuulekuse eelistest ning maksumaksjate ja riigi vahelise usalduse suurendamist (Hanson & McIntosh, 2009, p. 809).

Ebaseaduslik töövõtt kujutab endast poliitökonoomias kriitilist muret selle poolt tekitatud ulatusliku sotsiaalse kahju tõttu. Need tavad hõlmavad töötajate ärakasutamist ebaseaduslike töölepingute kaudu, mis eiravad palkade, töötingimuste ja töötajate õigusi käsitlevaid õigusnorme. Ebaseaduslikule tööjõule omane ärakasutamine on mitmemõõtmeline, mõjutades mitte ainult alatasustatud ja ületöötanud inimesi, vaid ka laiemat sotsiaalmajanduslikku struktuuri. See õõnestab seaduslikku äritegevust, moonutab tööturget ja toob kaasa maksudest kõrvalehoidumise tõttu valitsuse tulude kaotuse. Nende rikkumiste tõhusaks käsitlemiseks tuleb kavandada poliitilised meetmed, mis on suunatud algpõhjustele, milleks sealhulgas on ebapiisavad eeskirjad või jõustamismehhanismid. Suurem teadlikkus ja kollektiivsed meetmed ebaseadusliku töötamise vastu võivad aidata leevendada nende negatiivseid tagajärgi ja edendada õiglast tööturget (Lloyd, 2022, p. 79).

1.3 Tööandja kohustused ja osapoolte teadlikkus töörande nõuetest

Tööandjatel on oluline roll töörande protsessis. Nad peavad järgima mitmeid seadusi ja määrusi, et tagada nii enda kui ka töötajate õiguste kaitse (OECD, 2014).

Esiteks peavad tööandjad olema kindlad, et järgivad kõiki asjakohaseid tööseadusi ja määrusi, mis on kehtivad (ILO, 2020). Teiseks peavad tööandjad järgima kõiki asjakohaseid sisserändeseadusi. See hõlmab tööviisade taotlemist ja haldamist ning välistööjõu õigusliku staatuse kontrollimist (OECD, 2014). Kolmandaks peavad tööandjad teavitama töötajaid nende õigustest ja kohustustest. See hõlmab ka teabe andmist töölepingute, töötingimuste ja tööõiguste kohta (ILO, 2020).

Juhul, kui tööandja ei jälgi oma kohustusi ning töötaja ei tea oma õigusi, võib välismaalase töötamine muutuda tööalaseks eksploateerimiseks. Tööalane eksploateerimine on keeruline ja mitmetahuline probleem, millel on palju tagajärgi. Välismaalaste tööalane eksploateerimine on tihedalt seotud inimõiguste rikkumisega. Üldpõhimõtted, mida tuleb arvesse võtta, hõlmavad inimõiguste austamist, võrdset kohtlemist ja diskrimineerimise keeldu (Andrees & van der Linden, 2005, pp. 55-60).

Tööalase eksploateerimise vastu aitaks järgmiste printsiipide rakendamine:

1. **Õiguslik raamistik:** riigid peaksid tagama tugeva õigusliku raamistiku, mis kaitseb kõik töötajad, kaasa arvatud välismaalasi (ILO, 2014).
2. **Tööjõu kontroll:** tööjõu järelevalvet tuleks tugevdada, et tuvastada ja ennetada tööalast eksploateerimist (Eurofound, 2017).
3. **Teadlikkuse tõstmine:** töötajad peaksid olema teavitatud oma õigustest ja kohustustest (OECD, 2014).

Tööandjate vastutus ja roll on kesksel kohal välismaalaste tööalase eksploateerimise ennetamisel ja selle vastu võitlemisel. Tööandjad on sageli esimesed, kes puutuvad kokku tööalase eksploateerimise riskidega, neil on võimalus neid riske tuvastada ja ennetada (Crane, 2013, pp. 50-51).

Riikide migratsioonipoliitika ja seadused mängivad olulist rolli välismaalaste tööalase eksploateerimise kontekstis. Need võivad soodustada või takistada välismaalaste tööalast eksploateerimist, sõltuvalt nende sisust ja rakendamisest. Migratsioonipoliitika ja -seadused määravad, kes võivad riigis viibida ja riiki siseneda ning millistel tingimustel võivad nad töötada (Castles & Miller, 1998, p. 162). Seadused, mis reguleerivad välismaalaste viibimist riigis, võivad mõjutada välismaalaste tööalast eksploateerimist mitmel viisil. Näiteks võivad ranged sisserändeseadused ja piiratud juurdepääs õiguslikule tööhõivele suurendada välismaalaste haavatavust tööalase eksploateerimise suhtes (Anderson & Rogaly, 2005, p. 14).

2. KESK-AASIA KODANIKE TEADLIKKUSE ANALÜÜS TÖÖRÄNDE JA VIIBIMISE NÕUETEST EESTI VABARIIGIS

2.1 Uuringumetoodika ja valim

Käesolevas peatükis käsitletakse empiirilist uuringut, mis viiakse läbi lõputöö eesmärki arvestades. Põhirõhk on siin Eestis viibivatel või peagi Eestis tööle asuvatel Kesk-Aasia kodanikel. Uurimus on vajalik, et välja selgitada, milline on selle sihtrühma teadlikkus ja informeeritus Eestis seaduslikku viibimist ja töötamist puudutavates küsimustes. Uurimuse käigus tehakse ka ettepanekuid PPA-le, kuidas saaks välismaalaste teadlikkust tõsta, et vähendada töötamise nõuete rikkumisi ja dokumentide väärkasutust.

Antud lõputöö raames rakendatakse kvantitatiivset uurimismeetodit. Empiirilise töö vormina valitakse traditsiooniliste uurimismeetodite hulgast ülevaateuurimus, et analüüsida Eestis töötavate või siia saabuvate Kesk-Aasia kodanike teadlikkust töötamistingimuste osas. Ülevaateuurimus annab võimaluse kirjeldada, võrrelda ja analüüsida kogutud andmeid ja nähtusi (Hirsjärvi, et al., 2005, lk 125).

Uurimuse läbiviimiseks kasutatakse ankeetküsitlust, kuna see võimaldab koguda andmeid suurelt hulgalt inimestelt suhteliselt lühikese aja jooksul ja madalate kuludega. See on eriti kasulik, kui uurimisprobleem nõuab laiaulatuslikke andmeid (Denscombe, 2010, p. 156). Teiseks, ankeetküsitlused võimaldavad koguda andmeid, mis on struktureeritud ja standardiseeritud, mis hõlbustab andmete analüüsi (Bryman, 2012, p.222). Kolmandaks, ankeetküsitlused võimaldavad uurijatel koguda nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid andmeid, mis aitavad probleemi sügavamalt mõista (Fink, 2013, p. 30). Viimaks, ankeetküsitlused võimaldavad uurijal säilitada anonüümsust, mis võib suurendada vastajate ausust ja vähendada vastuse moonutamist (Creswell & Creswell, 2017).

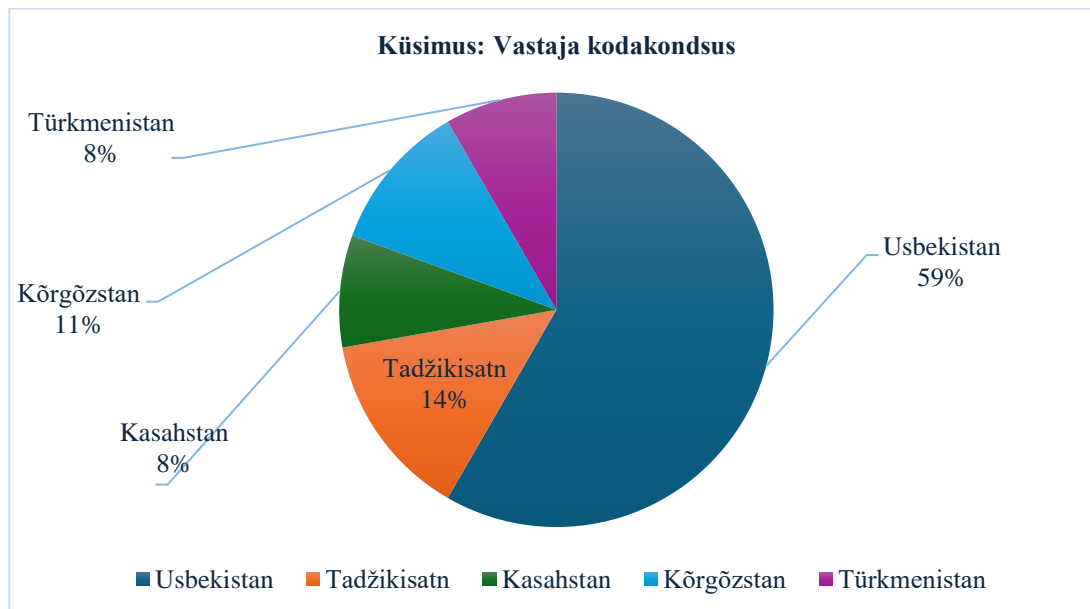
Andmekogumise sisendina valitakse küsitlusmeetod, mille käigus levitatakse küsimustikke Kesk-Aasia kodanikele läbi PPA teenindusbüroode ning saadetakse Tallinnas asuvasse Islami Keskusesse. Küsimustik koosneb punktidest, mis keskenduvad Eesti tööseadustiku, seaduslike viibimisaluste ja Kesk-Aasia kodanike informatsiooniallikate alastele küsimustele. Arvestades piiranguid seoses etteantud vastusevariantidega, mis võivad

tulemusi mõjutada, võimaldatakse vastajatel avaldada ka oma arvamust, näiteks määratlusega „muud tingimused“ ja neid kirjeldada (Lagerspetz, 2017, lk 161).

Veel üheks tõenäoliseks probleemiks võib tuua olukorra, kus vastaja peab andma vastuse teema kohta, mis on talle tundmatu. Selleks, et vähendada vastuste usaldusväärsusega seotud riski, sisaldab küsimustik võimalust vastata „ei tea“, mis annab märku, et vastaja ei tea küsimusele vastust (Lagerspetz, 2017, lk 161).

Sihtrühma kindlakstegemiseks moodustatakse mittetõenäosuslik valim, kuna see võimaldab uurida elanikkonna grupe, mille suurus pole täpselt teada (Õunpuu, 2014, lk 142). Lisaks kasutatakse ettekatsetatud valimit, mille abil püütakse leida Kesk-Aasia kodanikud, kes juba töötavad või alles plaanivad Eestisse tööle tulla. See valitakse lähtuvalt uurija teadmistest, kogemustest ning eriteadmistest mõne grupi kohta (Õunpuu, 2014, lk 143). Ankeetküsitlus saadetakse PPA teenindusbüroodesse, mis asuvad Põhja prefektuuri vastutusallas ning lisaks toimetatakse ankeetküsitlused Tallinnas asuvasse Islami Keskusesse. Ankeetküsitlus on vormistatud kolmes keeles, milleks on: eesti, inglise ja vene keel. Saadud ankeedid analüüsib autor, kasutades Microsoft EXCEL rakendust.

2.2 Uuringu tulemused

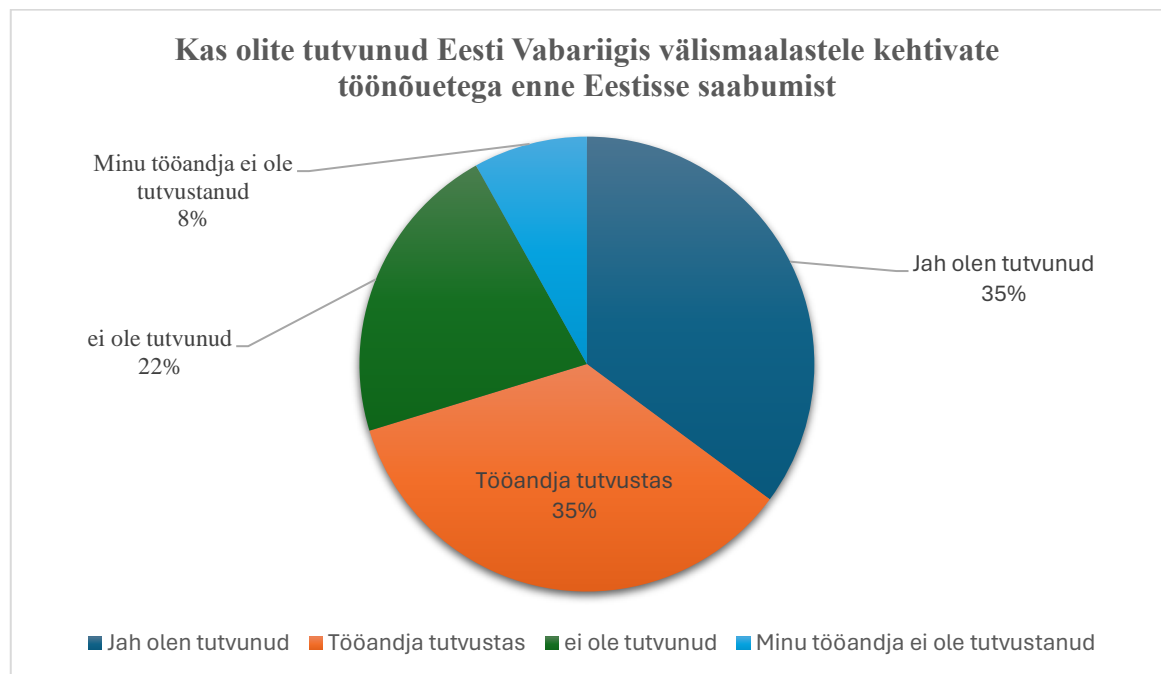

Joonis 1. Vastaja kodakondsus. (Autori koostatud).

Olemasolevate ankeetküsitluse vastustest nähtub, et suure osa vastajatest moodustavad Usbekistani kodanikud. Kui vaadata väljastatud LTRide arvu, siis võib järeldada, et just selle riigi kodanikud tulevad Eestisse võõrtöötajana – Usbekistani kodanikele väljastatud LTRide arv aastal 2023 on teisel kohal Ukraina kodanike järel (vaata tabel 1). Ankeetküsitlusele vastasid kõik sihtrühma kodanikud, mis on positiivne.

Alates 2022. aastast toimunud muutus Eestis võõrtöötajõu kasutamisel on seotud mitmete teguritega, mis mõjutavad rahvusvahelisi töötajaturge ja ka Eesti majanduskeskkonda laiemalt. Need tegurid hõlmavad nii globaalseid suundumusi kui ka Eesti-siseseid poliitilisi ja majanduslikke otsuseid.

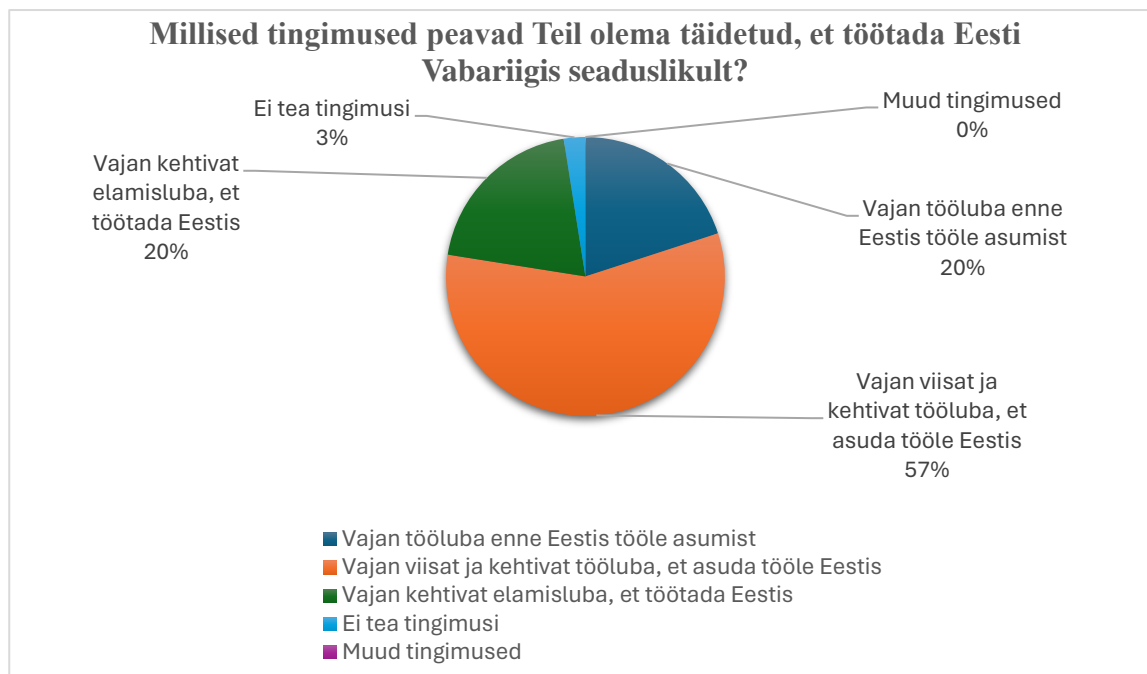
Lisaks on alates 2022. aastast geopoliitilised sündmused, nagu Venemaa sõjaline agressioon Ukrainas, mõjutanud oluliselt rändevoolusid Euroopas, sealhulgas ka Eestisse. See on suurendanud Ukraina, aga ka teiste riikide, sealhulgas Usbekistani, kodanike arvu, kes otsivad töövõimalusi või kaitset Euroopas. Eesti valitsuse tehtud seadusandlikud muudatused, mis puudutavad võõrtöötajõu palkamist, võivad samuti mõjutada välismaalaste arvu, kes saabuvad riiki tööle. Paindlikumad reeglid ja kiirendatud menetlusprotsessid LTR-ide väljastamisel võivad meelitada rohkem välismaa töötajaid.

Joonis 2. Kas olite tutvunud Eesti Vabariigis välismaalastele kehtivate tööõuetega enne Eestisse saabumist? (Autori koostatud).

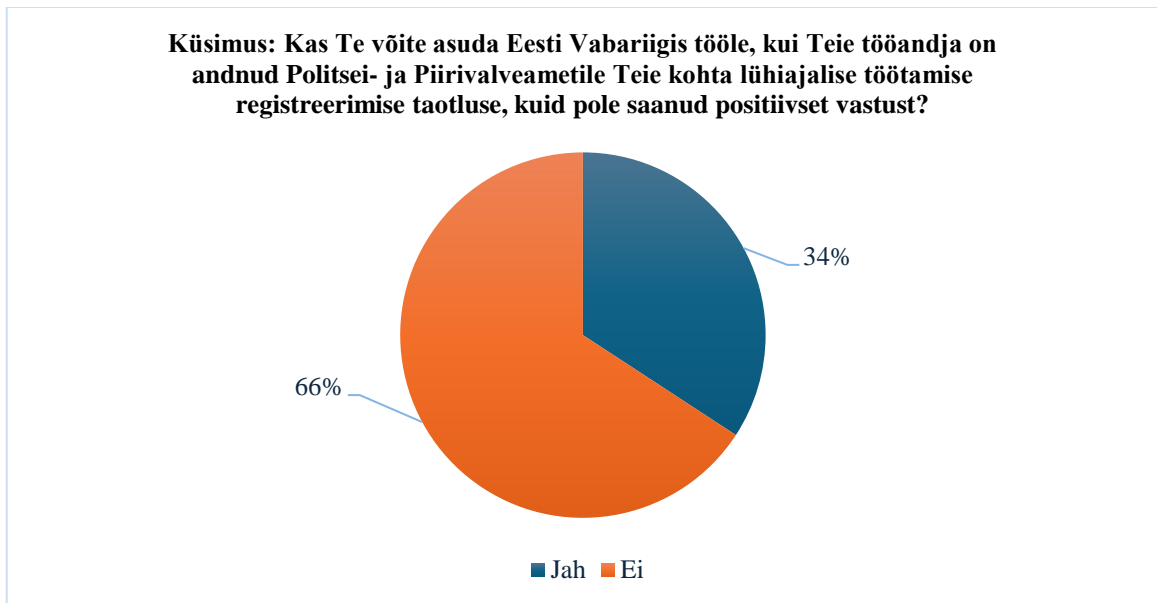
Antud küsimusele vastas umbes kolmandik vastajatest positiivselt 35% mis viitab, et isikud on uurinud juba enne saabumist, millised on töörande nõudmised Eestis. Aga ei ole kindel, millistest allikatest teavet otsiti ja kui kvaliteetsed need allikad olid. Sama suur osa vastanutest (35%) märkis, et nende tööandjad on tööjõurände teemat nendega arutanud, mis näitab, et nende töökohal on olemas teatav teadlikkus ja isikud on mingil määral informeeritud töörande nõuetest. Veidi üle viiendiku (22,2% ehk 8 inimest) vastas, et ei ole tutvunud enne Eesti Vabariiki saabumist töörande nõuetega, mis viitab teadmiste puudumisele. Väike osa, 8,3% ehk kolm inimest, märkis, et nende tööandja ei ole neile Eesti Vabariigi töörande nõudeid tutvustanud, mis võib viidata puudulikule teavitamisele ja juhendamisele tööandja poolt. Kokkuvõttes näitavad tulemused, et kuigi mõned osalejad on töörande aspektidest informeeritud, tunneb märkimisväärne osa osalejatest, et nad ei ole piisavalt informeeritud või ei ole teadlikud.

Tähtis on, et nii iseseisvalt otsitav kui tööandjate poolt saadav informatsioon oleks usaldusväärne. Eesti ametiasutused võiksid teha rohkem selleks, et tagada ligipääs kõige uuemale ja täpsemale teabele, eriti ametlikelt veebilehtedelt.

Joonis 3. Millised tingimused peavad Teil olema täidetud, et töötada Eesti Vabariigis seaduslikult? (Autori koostatud).

Ankeetküsitluse tulemused näitavad järgmist vastuste jaotust: 22,2%, ehk 8 inimest, vastasid, et vajavad tööluba enne tööle asumist Eestis; suurim osa, 63,9% ehk 23 inimest, tõid välja vajaduse omada nii viisat kui ka kehtivat tööluba Eestis töötamiseks; samuti 22,2% ehk 8 inimest märkisid, et neil on vaja kehtivat elamisluba töötamiseks Eestis vaid 2,8% ehk üks inimene tunnistas, et ei tea tingimusi. Analüüsist selgub, et enamik vastajatest on hästi informeeritud Eestis viibimise ja töötamise seaduslikest nõuetest, näidates selget teadlikkust vajadusest omada kehtivaid töö- ja elamislube.

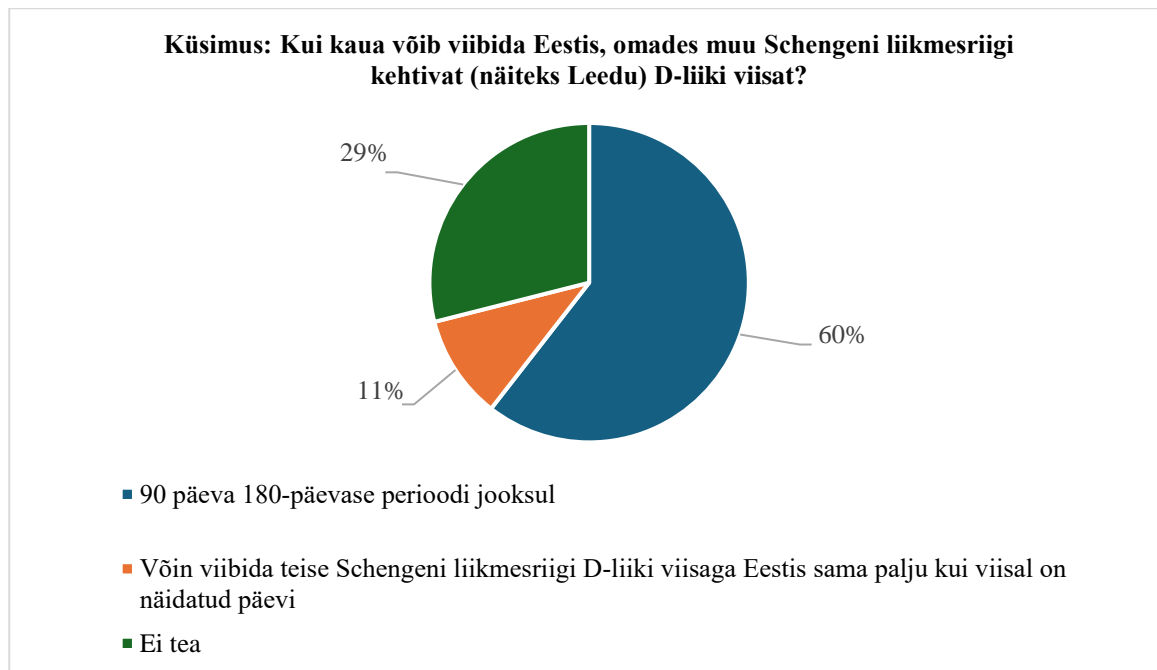

Joonis 4. Kas Te võite asuda Eesti Vabariigis tööle, kui Teie tööandja on andnud Politsei- ja Piirivalveametile Teie kohta lühiajalise töötamise registreerimise taotluse, kuid pole saanud positiivset vastust? (Autori koostatud).

66% vastajatest on teadlik, et tööle ei saa asuda enne, kuni saabub kinnitus PPA-st nende tööloa kehtima hakkamise kohta. 34% vastajatest ei tea, et tohivad töötamist alustada alles kehtiva tööloa korral.

Antud vastus on tähtis, kuna sellest oleneb trahvide arv, mis koostatakse PPA poolt, kui isik rikub välismaalaste töötamise nõudeid, mis on karistatavad trahviga VMS § 304 alusel. Nagu näha, teab enamuse küsitletutest, et ei tohi alustada töötamist enne, kui on saanud positiivse vastuse PPA-lt, kuid on olemas ka protsent, kes vastas valesti. Vähendamaks nende isikute arvu, kes teadmatusel rikuvad välismaalaste töötamise nõudeid Eestis, tuleks rakendada mitmeid strateegiaid, mille eesmärk on teavitustegevuse intensiivistamine ja sihtrühma

teadlikkuse süstemaatiline tõstmine. Oluline on mõista, et teadlikkuse tõstmisel on keskne roll rikkumiste arvu vähendamises ja seeläbi ka trahvide vähenemises (vaata tabel 2).

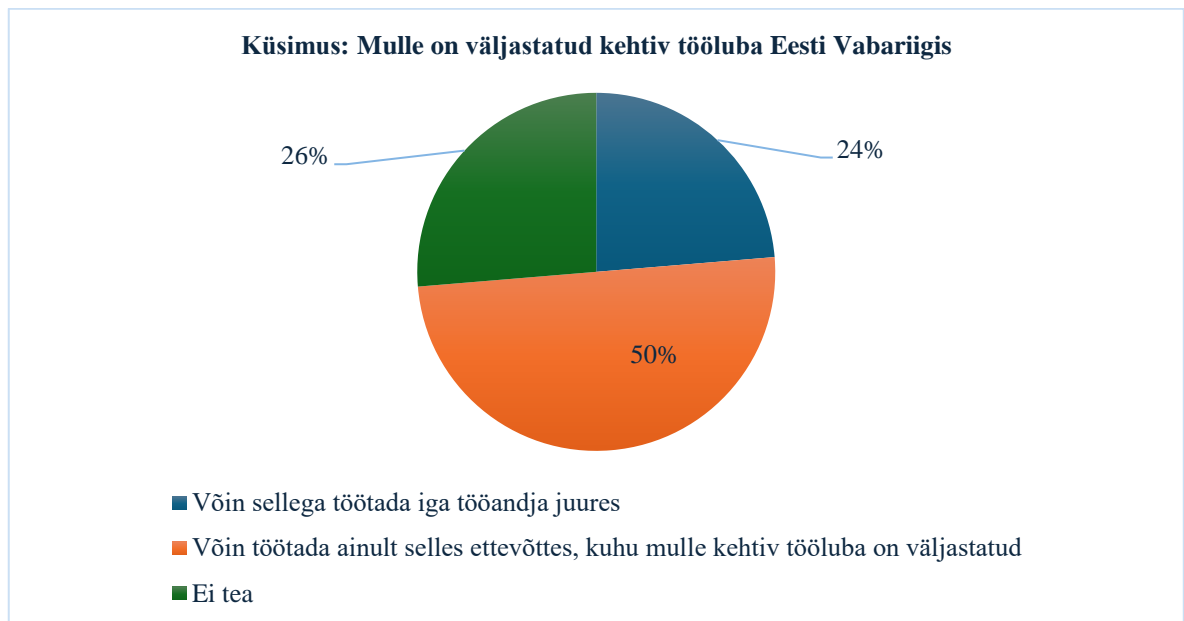
Joonis 5. Kui kaua võib viibida Eestis, omades muu Schengeni liikmesriigi kehtivat (näiteks Leedu) D-liiki viisat? (Autori koostatud).

29% vastajatest ei ole teadlikud, et VMS § 44 lg 3 järgi saab välismaalane Schengeni konventsiooni liikmesriigi pädeva asutuse antud elamisloa või pikaajalise viisa alusel Eestis viibida kuni 90 kalendripäeva 180 päeva jooksul (Välismaalaste seadus, 2009). 60% vastajatest on teadlikud lubatud viibimisajast ja 13% arvavad, et võivad viibida pikaajalise viisaga sama palju päevi kui on märgitud viisal, näiteks 355 päeva.

Antud vastus on oluline, sest selle alusel karistatakse VMS § 298 rikkumise korral. Olukorda saaks parandada sihtrühma teadlikkuse tõstmisega kehtivatest rändenõuetest, näiteks pakkudes valitsuse ning asutuste veebilehtedel ajakohast ja lihtsasti mõistetavat infot elamis- ja viibimisloa tingimuste kohta. Schengeni ala viibimisaja piirangud baseeruvad "90/180 reeglil", mis piirab Schengeni alal viibimise 90 päevaga 180-päevase perioodi jooksul, sõltumata sellest, millises Schengeni liikmesriigis on isikul kehtiv viisa. See piirang on kumulatiivne kogu Schengeni alal, arvestades viibimisaega ühendatult kõikides liikmesriikides. Kuigi viisa võidakse väljastada ühest liikmesriigist, ei luba see viibida selles riigis automaatselt kogu viisa kehtivuse aja jooksul. Viibimisaja ületamine võib kaasa tuua

trahve või sisenemiskeelde ning mõjutada tulevasi viisataotlusi, mistõttu on oluline jälgida viibitud päevade arvu hoolikalt.

Teadmatus selles olulises aspektis võib viia nii tahtmatute seaduserikkumiste kui ka potentsiaalsete probleemideni isikute riigis viibimise õigusest. Seega nõuab olukord tõhusaid meetmeid, et suurendada teadlikkust ja tagada välismaalaste nõuetekohane informeeritus.

Joonis 6. Mulle on väljastatud kehtiv tööloa Eesti Vabariigis. (Autori koostatud).

50% protsenti vastajatest on teadlikud, et võivad töötada kehtiva tööloaga selles ettevõttes, kuhu see on väljastatud, mis on hea tulemus, kuid 24% on arvamusel, et saavad töötada ühe kehtiva tööloaga mitmes ettevõttes, ning 26% vastajatest ei ole teadlikud. Seega, kui isik asub tööle ettevõttes, kuhu talle on väljastatud LTR, ja hiljem otsustab minna tööle teise ettevõttesse, kus tal puudub kehtiv LTR, kui tema uus tööandja ei ole tema lühiajalist töötamist PPA-s registreerinud, rikub ta välismaalase töötamise tingimusi ning see on karistatav (vaata tabel 2). Teadlikkuse tõstmine antud teemal on kriitilise tähtsusega mitmest perspektiivist vaadatuna.

Esiteks, õige info ja teadlikkus aitab vältida seaduserikkumisi ja sellega kaasnevat trahve nii välismaalaste kui ka tööandjate jaoks. Teiseks tagab see välismaalaste sujuvama integreerimise tööturule, aidates neil mõista oma õigusi ja kohustusi, mis omakorda aitab vältida ekspluateerimist ja ebaõiglast kohtlemist. Lisaks toob teadlikkuse tõstmine kasu ka

laiemalt ühiskonnale, suurendades tööturul läbipaistvust ja õiglustunnet, ning aitab säilitada seaduskuulekat ja konkurentsivõimelist majanduskeskkonda

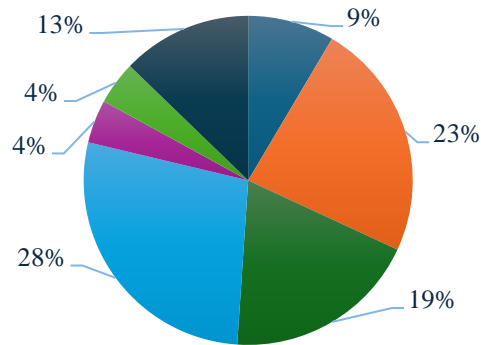

Joonis 7. Mida Te vajate selleks, et viibida legaalselt Eestis? (Autori koostatud).

Antud tulemused viitavad sellele, et osa Eestisse tööle tulla soovijatest võib silmitsi seista tõsiste teadmislünkadega, mis puudutavad nende riigis viibimist. Konkreetsemalt, 20% ja 5% vastajatest ei ole kindlad oma teadmistes või neil on puudulik informatsioon seaduslikest alustest, mis lubavad neil Eestis viibida. See rõhutab veelgi vajadust tõhusama ja sihitud teavituse järele, mis aitaks välismaa töötajatel mõista nende õigusi ja kohustusi Eestis viibimise osas.

Vaid 49% ja 26% vastajatest on teadlikud, et vajavad seaduslikku alust Eestis viibimiseks, mis näitab, et kuigi osa vastanuid on informeeritud, jääb teatud osa sihtrühmast teadlikkuses maha. Suur erinevus teadlikkuse tasemes esitab väljakutse Eesti immigratsiooni- ja tööhõivepoliitika efektiivsusele, kuna teadlikkuse puudumine võib viia mitte ainult rikkumiseni, vaid mõjutada negatiivselt ka välismaalaste integreerimist Eesti ühiskonda ja tööturule.

Küsimus: Missugusest allikast olete saanud või otsinud informatsiooni Eesti Vabariigis töötamise/viibimise tingimuste kohta?

- Eesti Vabariigi seadustest (eelkõige välismaalaste seadus)
- Infot sain tööandja poolt
- Kaasmaalaste kaudu, kes viibivad Eestis või on varem viibinud Eestis
- Eesti Politsei kodulehelt
- Migratsiooninõustajalt
- Eesti Vabariigi konsulaadist
- Mujalt

Joonis 8. Missugusest allikast olete saanud või otsinud informatsiooni Eesti Vabariigis töötamise/viibimise tingimuste kohta? (Autori koostatud).

28% vastajatest on märkinud, et said informatsiooni töörande ja viibimisnõuetest PPA kodulehelt, mis on rahuldav näitaja. 19% vastajatest märkis, et on saanud informatsiooni oma kaasmaalastelt, kes viibivad või on viibinud Eesti Vabariigis, ning 23% vastajatest märkis, et on saanud informatsiooni tööandjalt. 9% vastajatest vastas, et on saanud informatsiooni Eesti Vabariigi välismaalaste seadust uurides, ning 13% märkis, et on uurinud mujalt, kuid ei ole ankeedis väljale kirjutanud, milliseid allikaid kasutas selleks. Kõige vähem kasutati informatsiooni hankimiseks migratsiooninõustajaid ja Eesti Vabariigi konsulaati; mõlemaid allikaid märkis 4% vastajatest. Sihtrühma teadlikkust tõstes saab minimeerida VMS § 304 ja VMS § 298 rikkumiste arvu. Seega on sihtrühmale vaja edastada kvaliteetset ja asjakohast informatsiooni.

2.3 Analüüs

Ajavahemikus 01.03.2024 kuni 02.05.2024 on kogutud kokku 38 täidetud ankeeti. Enamik, ehk 26 täielikult täidetud ankeeti, on saadud Eesti Islami Keskusest Tallinnas, ülejäänud 10 täidetud ankeeti tuli PPA politsei teenindusbüroodest. Tagasisidena on autor PPA teenindusbüroodest saanud teate, et sihtrühm ei valda keeli, mis on vajalikud ankeedi täitmiseks, mistõttu jäetakse ankeedid sageli täitmata. Lisaks tuuakse teise põhjusena välja hirm, et ametivõimude antud ankeetide ebaõige täitmine võib kaasa tuua vastutuse, mis võib omakorda mõjutada isikute viibimist Eestis või tööle asumist. Eesti Islami Keskusest Tallinnas on saadud suurim arv täidetud ankeete ja seda võrdlemisi lühikese aja jooksul. See viitab sellele, et kui keskkond on turvaline ja usaldusväärne, on sihtrühm rohkem koostööaldis. See peegeldab ka üldist tendentsi, et sihtrühm kardab ametivõime või ei usalda neid piisavalt.

Saadud andmete põhjal on tuvastatud mitu olulist trendi ja väljakutset, mis puudutavad töörännet Eestisse, eriti Kesk-Aasia kodanike hulgas. Analüüsi keskmes on teadlikkuse tase seoses Eestisse tööle saabumise bürokraatlike ja õiguslike nõuetega. Analüüs põhineb küsitluse vastustel, mis kajastavad nii positiivseid aspekte kui ka valdkondi, kus on vaja teadlikkust tõsta.

Tähtsamatele küsimustele, näiteks legaalse viibimise kohta Eestis, vastas kokku 75% küsitletutest positiivselt, mis viitab antud valdkonnas piisavatele teadmistele. Kuid 25% vastajatest ei ole kindlad oma teadmistes või on nende teadmised puudulikud (vaata joonis 7). Analüüsidest antud andmeid töörande ja viibimisnõuete informatsiooniallikate kohta, võib täheldada, et vastajad kasutavad mitmekesiseid informatsiooniallikaid. Kõige populaarsemaks allikaks on osutunud Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) koduleht, mida on kasutanud 28% vastajatest. See näitab, et riigiasutuste pakutav informatsioon on küllaltki usaldusväärne ja kättesaadav. Samas näitab see ka, et on ruumi veelgi suuremaks teadlikkuse tõstmiseks ja informatsiooni paremaks levitamiseks, et suurendada selle allika kasutatavust.

Teiseks märkimisväärseks allikaks on isiklikud võrgustikud. 19% vastajatest on saanud informatsiooni oma kaasmaalastelt, tulenevalt sellest võib järeldada, et osa sihtrühmast pöördub pigem kogukonna kui ametivõimude poole. Tööandjad on samuti oluline infoallikas, mida on kasutanud 23% vastajatest, mis rõhutab tööandjate rolli selge ja täpse informatsiooni edastamisel oma töötajatele. Üllatavalt vähem on kasutatud ametlikumaid ja

spetsialiseeritumaid allikaid, nagu migratsiooninõustajaid ja konsulaate (mõlemat 4%). See võib viidata sellele, et vastajad ei ole teadlikud nende allikate olemasolust või peavad neid vähem ligipääsetavateks või vähem usaldusväärseteks. Samuti märkis 13% vastajatest, et on uurinud informatsiooni muudest allikatest, kuid ei ole täpsustanud, millistest. See osa vastajatest võib viidata vajadusele rohkem uurida ja mõista alternatiivsete informatsiooniallikate kasutamist ja nende usaldusväärsust (vaata joonis 8).

Positiivne on see, et 35% vastajatest on iseseisvalt uurinud enne Eestisse saabumist töörande nõudeid, mis näitab proaktiivsust ja soovi järgida seadusandlust. 35% on vastanud, et tööandja on tutvustanud töörande nõudeid (vaata joonis 2).

Analüüsidest vastajate teadmisi tööloa nõuetest, ilmneb tööloa protsessi ja selle tingimuste osas märkimisväärne teadlikkuse tase. Esiteks on 66% vastajatest teadlikud, et töötamist ei tohi alustada enne, kui on saabunud ametlik kinnitus PPA-lt nende tööloa kehtima hakkamise kohta. See näitab, et enamus töötajatest järgivad seaduslikku protsessi, oodates tööloa kehtivuse ametlikku kinnitust enne tööle asumist. Teisalt, 34% vastajatest ei ole teadlikud, et töötamist tohib alustada alles siis, kui tööloa on kehtiv. See viitab vajadusele suurendada teavitustööd, et vähendada võimalikke rikkumisi ja selgitada töölubade seaduslikke nõudeid (vaata joonis 4).

Lisaks on 50% vastajatest informeeritud, et tööloaga tohib töötada üksnes selles ettevõttes, kuhu see on väljastatud. See on positiivne tulemus, näidates, et pool vastajatest mõistab tööloa ettevõtte-spetsiifilist iseloomu. Siiski arvab 24% vastajatest ekslikult, et ühe kehtiva tööloaga on lubatud töötada mitmes erinevas ettevõttes. 26% vastajatest ei ole teadlikud töötamise nõuetest, kui isikule on väljastatud LTR (vaata joonis 6).

Kokkuvõttes näitab analüüs, et kuigi suur osa vastajatest on hästi informeeritud töölubade kehtivuse ja nendega seotud nõuetega, on siiski oluline osa töötajatest, kes vajavad lisateavet ja selgitusi. Lisaks näitab analüüs selgelt, et keelebarjäär ja hirm võimalike õiguslike tagajärgede ees mängivad olulist rolli ankeetide täitmise protsessis. Turvaline ja usaldusväärne keskkond, nagu Eesti Islami Keskus Tallinnas, suurendab sihtrühma koostöövalmidust, mis kajastub suuremas ankeetide tagastamise määras võrreldes PPA teenindusbüroodega. See tõstab esile vajaduse tugevamaks ja sihipärasemaks teavitustööks, et tagada kõikide töötajate teadlikkus tööloa tingimustest ja nõuetest, vähendades seeläbi potentsiaalsete rikkumiste arvu ja tagades töötajate seadusliku staatuse säilimise.

Analüüsidest vastuseid selgub, et peamiseks informatsiooniallikaks osutus PPA koduleht, mida kasutas 28% vastanutest, näidates riigiasutuste pakutava teabe usaldusväärsust ja kättesaadavust. Samas tuleb suurendada teadlikkust ja parendada info levikut, et tõsta teiste usaldusväärsete allikate, nagu migratsiooninõustajad ja konsulaadid, kasutatavust. Informatsiooni kogumiseks pööratakse ka isiklike võrgustike ja tööandjate poole, mis rõhutab kogukondade ja tööandjate rolli teabe vahendamisel.

Analüüsist selgub, et lõputöös püstitatud uurimisküsimustele saab vastata, et sihtrühma teadlikkus töörande kohta on hetkel piisav, kuid on olemas arenguruumi. Samas on teadlikkus viibimise seaduslike aluste nõuetest sihtrühmal rahuldav, kuid mitte täielik ja vajab tähelepanu. Ankeetküsitlusele vastasid kõik sihtrühma kuuluvad kodanikud.

2.4 Järeldused ja ettepanekud

Peamisteks probleemideks uuringu läbiviimisel võib tuua välja kaks asjaolu: vastajate puudulik keeleoskus ning sihtrühma vähene valmisolek vastata küsimustikule PPA teenindusbüroodes. Kuigi küsimustik on koostatud kolmes keeles, sai lõputöö autor tagasisideks PPA teenindusbüroodelt, et isikud ei oska täita küsimustikku iseseivalt, vaid vajasisid abi teenindajatelt. Sihtrühmale olid küsimustikud kättesaadavad kahes kohas – Tallinnas asuvas Eesti Islami Keskuses ning PPA Tallinna teenindusbüroodes.

Suurema valimi saavutamiseks otsustas lõputöö autor saata ankeetküsitlused ka Islami Keskus just seepärast, et seal oli kõige tõenäolisem leida piisav ja õige valim. Teadaolevalt on Kesk-Aasia kogukondi Eestis vähe. Võrreldes Islami Keskusest saadud tulemusega, olid PPA teenindusbüroodes täidetud ankeetküsitluste hulk märksa väiksem. Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et sihtrühm on rohkem koostööaldis endale turvalises keskkonnas, milleks on Islami Keskus. Tulenevalt saadud ankeetidest saab järeldada, et sihtrühm on rohkem koostööaldis, kui keskkond on neile soosiv, seega on vaja parandada sihtrühma usaldust ametiasutuste vastu.

Saadud vastuste analüüsimisel selgusid ka sihtrühma eelistused info hankimisel. Enamasti kasutatakse kas kaasmaalasi või tööandjaid, lootes kaasmaalaste kogemustele või tööandja teadlikkusele, kuid seejuures on oht, et tööandja ei ole täpselt kursis kõikide seadustega, mis kehtivad Eesti Vabariigis või siis tõlgendab need seadused enesele sobivamaks. Uuringust

saadud vastustes (vaata joonis 8) nähtub, et isikud kasutavad PPA kodulehte info hankimiseks, mis on positiivne, kuid analüüsist nähtub, et vastajate teadmised töörande ja seaduslikest alustest ei ole täiuslik, seega eeldatavasti on PPA kodulehel informatsioon raskesti arusaadav või on keeruliselt edastatud, lisaks nähtub uuringu vastuste analüüsist, et osa vastajatest ei ole teadlikud või ei ole kindlad oma teadmistest, mis on seotud töörandega, ja enda riigis viibimise seaduslikest alustest. Sellest tulenevalt võib eeldada, et suure tõenäosusega on isikud pannud süütegusi toime teadmatusel (vaata tabel 2).

Sihtrühma teadlikkuse tõstmine antud teemal aitaks vähendada VMS § 304 rikkumiste arvu. Lisaks mõjutab see omakorda ka VMS § 298 rikkumiste arvu, sest kui välismaalane väärkasutab tööviisat, mis on talle väljastatud kindlas ettevõttes töötamiseks, siis karistatakse isikut lisaks ebaseaduslikule töötamisele ka riigis ebaseadusliku viibimise eest, kuna Kesk-Aasia kodanikud peavad omama seaduslikku alust, et viibida Schengeni alal (vaata tabel 2).

Sihtrühma eelnev teavitamine aitaks oluliselt vähendada migratsiooniärevõlvetalituse töökoormust, mis omakorda tõstaks vastava talituse töö kvaliteeti. Teadupärast on tegemist sihtrühmaga, kes tuleb kolmandast riigist, ning kui lisada siia juurde keelebarjäär, siis on tõenäoline, et ise olukorda tajumata, võidakse neid tööalaselts ära kasutada. Infovoldikul tööalase ekspluateerimise tunnuste lahtikirjutamine võib pikemas perspektiivis selliseid riske kahandada.

Olukorra parandamiseks on mitmeid võimalusi, mille hulka sobiks:

1. Teavitustegevuse suurendamine

Tuleb parandada teavitustegevust, mis keskendub tööloa nõuete ja tingimuste selgitamisele. Selleks võib korraldada nii teavituskampaaniaid kui ka infotunde, mis on suunatud nii tööandjatele kui välismaalastele. Need kampaaniad võiksid toimuda mitmes keeles ja kasutada tuleks erinevaid meediakanaleid, et jõuda laiema sihtrühmani.

2. Veebipõhiste ressursside arendamine

Tuleb arendada ja uuendada veebipõhiseid platvorme, kus teave tööloa tingimuste kohta oleks kergesti leitav ja arusaadav. Tihendada tuleb PPA koostööd teiste asjakohaste ametiasutustega, et levitada infot ja pakkuda toetust tööandjatele ning välismaalastele. Teavitustegevusse ja haridusprogrammidesse võib kaasata erinevaid huvirühmi, näiteks ametiühinguid, tööandjate liite ja välismaalaste kogukondi.

3. Järelevalve tõhustamine

PPA järelevalve tõhustamine tööloa tingimuste täitmise üle, et tagada tööandja poolne vastavus nõuetele ja vähendada töötamisega seotud rikkumisi.

Hetkel saadud vastuste alusel võib öelda, et enamik vastajatest on teadlikud töörande ja seadusliku aluse viibimise nõuetest Eestis, kuid eelistavad saada infot kaasmaalastelt või loodavad tööandjale, mitte ei pöördu ametlike asutuste poole, et saada kvaliteetset ning asjakohast informatsiooni. Uuringu tulemustest võib järeldada, et eelistatakse info hankimist ametiasutustelt digitaalselt ning kasutatakse vähe spetsialiseeritud kanaleid nagu migratsiooninõustajaid ja konsulaati (vaata joonis 8).

Autoripoolne ettepanek oleks koostada infovoldik, mille menetlev PPA ametnik väljastab välismaalasele, eelkõige Kesk-Aasia kodanikule, koos tema LTR-iga, mis saadetakse taotleja poolt märgitud kontaktaadressile (e-postile).

Digitaalse infovoldiku eelised on:

1. Kättesaadavus – isik saab infovoldikut kasutada kas digitaalselt või väljaprintituna.
2. Asjakohasus ning kiirus – koos LTR-iga saab välismaalane infovoldiku enne Eestisse jõudmist, seeläbi saab tööloa taotlevale ning positiivse vastuse saanud välismaalasele juba ennetavalt anda kvaliteetset infot Eestis kehtivatest töörande ja riigis viibimise nõuetest.

Nõnda suurendab esmane kontakt Eestiga usaldusväarsust ning annab teadmise, et riigi ametiasutuste poole võib julgesti pöörduda. Lisaks tuleks regulaarselt koguda tagasisidet nii tööandjatelt kui välismaalastelt, et hinnata teavitustegevuse tõhusust ja tuvastada uusi vajadusi või probleeme. Pikemas perspektiivis tuleks uurida, kas selline ennetav tegevus avaldab mõju trahvide hulgale ja vähendab rikkumiste arvu.

Infovoldik, mis pakub baasteavet töörande ja viibimise nõuetest, on oluline vahend, mis aitab välismaalastel navigeerida seaduste ja regulatsioonide labürindis, millega nad nende jaoks võõras riigis kokku puutuvad. Infovoldik, mis sisaldab põhiteavet ning annab selge ülevaate õigustest, kohustustest ja ressurssidest, on väga olulise tähtsusega välismaalaste kohanemisel ja õiguskindluse tagamisel. Sisaldades muuhulgas ka infot tööalase ekspluateerimise ning selle äratundmise ja tegevuskäikude kohta, muutub infovoldik

väärtuslikuks abivahendiks, pakkudes kaitset ja selgust olukordades, mis muidu võivad tunduda keerulised ja hirmutavad. Infovoldiku eelised on juurdepääsetavus ja käepärasus. Koos digitaalselt väljastatud LTR-iga saab seda kasutada vajaliku teabe kiireks meeldetuletamiseks.

Infovoldik peaks olema lihtsas keeles ja selge sõnastusega, mis võimaldaks keerukat õigusala teavet kergemini mõista ka neil, kes ei ole juriidilise sõnavaraga tuttavad. Selgelt sõnastatud jaotised ja alajaotised võimaldavad infovoldikus kiiresti leida vajalikku teavet, olgu selleks siis viibimisnõuded, kontaktinfo või teave seaduste ja nõuete rikkumise tagajärgede kohta. Infovoldik on suurepärase vahend usaldusväärsete kontaktide ja ressursside jagamiseks, olgu selleks siis ametlikud asutused, nõustamiskeskused või tugigrupid, pakkudes sellega kättesaadavat ja kontrollitud teavet ning pikemas perspektiivis võib see aidata nii tulevastel kui ka juba Eesti Vabariigis viibivatel sihtrühma kuuluvatel isikutel integreeruda.

Lisaks sisulisele poolele tuleb hoolikalt kaaluda ka teabe esitust ja vormi. Infovoldik peaks olema kasutajasõbralik ning visuaalselt atraktiivne, sisaldades pilte ja diagramme, mis aitavad keerulist infot veelgi paremini selgitada. Teave tööalase ekspluateerimise kohta peaks olema esitatud empaatiliselt – abipakkumine peaks olema julgustav, mitte hirmutav. See peaks hõlmama selgete näidete andmist ekspluateerimise vormidest ja sammhaaval esitatud juhust, kuidas sellistes olukordades käituda, alates sellest, kuidas rikkumisest teada anda kuni vastava abi saamiseni. Infovoldik peab olema kavandatud mitte ainult teabeedastusvahendina, vaid ka emotsionaalse toe ja julgustusena välismaalastele, et nad tunneksid end uues keskkonnas hästi informeerituna ja kaitstuna.

Eriarusaamu tekitab mõne teise Schengeni liikmesriigi pikaajalise viisaga viibimine Eestis. Neid, kes ei teadnud töötamisega kaasnevat reegleid või omasid valearusaama, oli võrdlemisi vähe. Arvestades küsimustikule vastanute keeleoskust, võib eeldada, et suurem osa mitteteadlikke tuli just nende seast. PPA peaks panustama info kättesaadavusse, et Eestisse tööle asuvad Kesk-Aasia kodanikud saaksid võimalikult palju informatsiooni kvaliteetsetest allikatest.

Kokkuvõtvalt võib antud uuringu tulemuste põhjal välja tuua, et küsimustikule vastanud Kesk-Aasia kodanikud olid enamasti kursis põhiliste punktidega, mis puudutab kolmanda riigi kodanike töötamist Eestis. Küsimustele, mis käsitlesid erinevaid nõudeid riigis töötamiseks või viibimiseks, vastas enamuse korrektselt, ning tunti ka erinevaid seaduslikke

aluseid Eestis viibimiseks. Võttes aluseks ankeetküsimuste tulemusi, võib järeldada, et on ka ruumi arenemiseks. Sihtrühma teadlikkuse suurendamine on väga oluline, et vähendada seaduserikkumisi ning parandada üldist regulatsioonidest kinnipidamist. Eriti oluline on see Kesk-Aasia kodanike jaoks, kes peavad Schengeni alal omama kehtivat seaduslikku viibimisalust. Kui välismaalane on teadlikum Eesti Vabariigis sätestatud töötamise tingimustest ning seaduslikest viibimisalustest, võib see omakorda vähendada süütegusid, mis on kvalifitseeritavad VMS § 304 ja § 298 alusel. Siinkohal on kriitiline roll tööandjal, et vajalik informatsioon jõuaks õigeaegselt võõrtöötajuni.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti Vabariigis töötavate või tööle asuvate Kesk-Aasia kodanike teadlikkus Eestis kehtivatest töörande ja viibimise nõuetest. Lisaks teha vajadusel ettepanekud PPA-le välismaalaste teadlikkuse tõstmiseks, mis võimaldaks vähendada Kesk-Aasia kodanike poolt toime pandud töötamise tingimuste rikkumisi ning suuremas plaanis aitaks vähendada tähtajaliste elamislubade ja viisade väärkasutamist ning vähendada sihtrühma ekspluateerimist.

Käesoleva lõputöö uurimisprobleemiks oli küsimus – milline on Kesk-Aasia kodanike teadlikkus Eestis kehtivatest töörande nõuetest ning Eestis viibimise nõuetest?

Lisaks esitati järgmised uurimisprobleemi täpsustavad uurimisküsimused:

1. Millised on Eesti Vabariiki saabuvate Kesk-Aasia kodanike teadmised töörande nõuetest?
2. Millised on Eesti Vabariiki saabuvate või juba riigis viibivate Kesk-Aasia kodanike teadmised riigis seaduslikul alusel viibimise nõuetest?
3. Milliseid allikaid kasutatakse info hankimiseks?

Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvantitatiivne uuring. Andmekogumismeetodina kasutati ankeetküsitlust, mis saadeti Põhja prefektuuri vastutusosalal asuvasse PPA teenindusbüroosse ning Tallinnas asuvasse Islami Keskusesse.

Uuringu tulemusena saadi teada, et uuringus osalenud Kesk-Aasia kodanikud on teadlikud erinevatest nõuetest ning reeglitest, mida nad peavad järgima, et töötada Eestis Vabariigis. Samuti oli enamik vastajatest kursis, mis tingimused peavad olema täidetud, et nad saaksid viibida ja töötada Eestis seaduslikult, kuid on olemas ka isikuid, kes ei ole kindlad oma teadmistes või kellel on nendes teadmistes puudujäägid. Uuringu tulemustest nähtub, et Kesk-Aasia kodanikud kasutavad informatsiooni saamiseks peamiselt PPA kodulehe. Informatsiooni saamiseks pöörduakse ka tööandja või kaaskodanike poole ning märkimisväärselt väike protsent küsitlusele vastanutest kasutab informatsiooniallikana spetsialiseeritud kanaleid, nagu näiteks migratsiooninõustajaid. Tulenevalt saadud andmetest võib järeldada, et eelistatakse kasutada iseseisvalt infokogumiseks erinevaid internetiallikaid, selle asemel, et pöörduda ametiasutuse poole. See omakorda viitab asjaolule, et sihtrühmal on teatud hirm ja eelarvamus ametiasutuste suhtes. Vähendades

sihtrühma hirmu ametiasutuste ees, aitaks see omakorda kaasa Kesk-Aasia kodanike integratsioonile Eesti ühiskonnas ning isikud pöördusid esmase teabe saamiseks eelkõige PPA või spetsialiseeritud ametiasutuse poole.

Saadud tulemustele tuginedes esitati ettepanek koostada infovoldik, mis saadetakse Kesk-Aasia kodanikule koos talle väljastatud LTR-iga juba enne Eestisse saabumist või kohe peale saabumist. Infovoldik peaks olema võimalikult lihtsa vormistusega, seal sisalduv teave peaks olema esitatud selgelt ja arusaadavalt, ei tohiks esineda üleliigset infot. Kvaliteetse teabe omamine aitab ennetada võimalikke rikkumisi tulevikus. Lisaks saavad isikud jagada infovoldikuid ka oma kaasmaalastele, mis läbi levib teave paremini edasi ka seelses kogukonnas.

Infovoldiku digitaalsel kujul implementeerimine on tänapäeva kiiresti arenevas tehnoloogiamailmas üks optimaalsemaid viise, kuidas jõuda sihtrühmani ja tagada, et oluline teave on kättesaadav ning mõistetav. Erinevalt füüsilistest voldikutest võimaldab digitaalne formaat teavet kiiresti levitada ja vajadusel uuendada, pakkudes sellega järjepidevalt ajakohast ja asjakohast teavet. Digitaalsed infovoldikud on kergesti levitatavad e-kirja teel, sotsiaalmeedia platvormidel või erinevatel veebilehtedel. Saates infovoldiku koos LTRiga, tagatakse, et vajalik teave jõuab välismaalasele juba enne Eestisse saabumist või kohe peale saabumist, tagades nii esmase olulise informatsiooni kättesaadavuse kui ka aidates paremini integreeruda Eesti Vabariigi ühiskonda, ning loob usaldust ametivõimude suhtes.

Lisaks võimaldab digitaalne formaat infovoldikut jooksvalt uuendada ja täiendada, tagades, et teave püsib alati ajakohane isegi seadusandluse või protsesside muutumisel. See tähendab, et kõik sihtrühma liikmed saavad alati kõige värskemal ja asjakohasemat teavet. Kokkuvõttes on digitaalne infovoldik kõige otstarbekam viis, kuidas tagada, et välismaalased saavad õigeaegselt ja tõhusalt olulist teavet töörande ja viibimise nõuetest Eestis. See meetod toetab ennetavaid tegevusi rikkumiste vähendamiseks ja soodustab teadlikkuse ja teavitustegevuse läbiviimist kaasaegses infokeskkonnas.

Edaspidi oleks asjakohane uurida täpsemaid põhjuseid, mille pärast just Kesk-Aasia kodanikke kasutatakse enamasti võõrtööjõuna ning miks just eelmainitud sihtrühma on oluliselt kergemini võimalik tööalaselt eksploateerida. Antud uuring näitab, et sihtrühm kasutab infoallikana enamasti internetiallikaid, nagu PPA koduleht, millele järgnevad kaasmaalased ja tööandjad, seetõttu vajaks tulevikus uurimist, mis põhjustel ei kasutata

ametlikke infokanaleid. Põhjuseks võib olla, et ametlikud infoallikad on raskesti kättesaadavad või on info seal liiga keeruliselt esitatud.

Uuring võimaldas saada osaliselt vastused püstitatud uurimisprobleemi küsimusele ning täiendavatele uurimisküsimustele. Töö eesmärk on täidetud.

Lõpetuseks soovin tänada enda juhendajat Kai Veispak-Rawlingsit, Siseministeeriumi rahvastiku ja kodanikuühiskonna asekantsleri valdkonna usuasjade osakonna nõunikku Ringo Ringveed, PPA Tammsaare ja Pinna teenindusbüroode töötajaid ning Sisekaitseakadeemia erinevaid õppejõude, kes aitasid mind selle uuringu läbiviimisel.

SUMMARY

The aim of the thesis was to determine the awareness of Central Asian citizens working or intending to work in the Republic of Estonia about the requirements for labor migration and residency. Additionally, it sought to propose recommendations to the Police and Border Guard Board (PPA) for increasing foreigners' awareness, which could help reduce violations of working conditions committed by Central Asian citizens, and more broadly, help decrease the misuse of temporary residence permits and visas and reduce the exploitation of the target group.

The research problem of this thesis was the question – what is the awareness of Central Asian citizens about the requirements for labor migration and stay in Estonia? This was accompanied by the author's research questions specifying the research problem:

1. What are the knowledge of Central Asian citizens arriving in the Republic of Estonia about the requirements for labor migration.
2. What are the knowledge of Central Asian citizens arriving or already staying in the Republic of Estonia about the legal basis for staying?
3. What sources are used to obtain information?

To achieve the objective, a quantitative study was conducted. Data collection was carried out through a questionnaire survey sent to the service bureaus of the PPA in the Northern prefecture and the Islamic Center in Tallinn.

This thesis consists of three chapters. The first chapter deals with the nature of labor migration, its different variants, and responsibility for violating the requirements. The second chapter focuses on research methodology and target group. The same chapter also presents the results and summary of the research. The last chapter of the research work presents the analysis of the results. The author also makes conclusions and suggestions on how to improve the situation.

Based on the results of the study, a proposal was made to compile an information leaflet that is sent to a Central Asian citizen with his issued LTR. Since before the individuals belonging to the target group arrive in Estonia or are already in Estonia, the first contact with official channels is the work permit issued to him, which is sent to the e-mail provided by the person, so by sending an information leaflet that is maximally simple in design and is not overloaded

with excessive information, it is possible to proactively provide the person with quality information and thereby prevent the number of violations in the future. In addition, individuals can also share this information leaflet among their fellow citizens, thereby the information better permeates the community of the target group.

Implementing digital brochures in today's rapidly evolving technology world is one of the most optimal ways to reach the target group and ensure that essential information is accessible and understandable. Unlike physical brochures, the digital format allows information to be quickly disseminated and updated as necessary, continually providing up-to-date and relevant information.

Digital brochures can be easily distributed via email, social media platforms, or various websites. By sending the brochure alongside the LTR, it ensures that the necessary information reaches the foreign national either before arriving in Estonia or immediately upon arrival, thus ensuring the availability of crucial initial information. Additionally, the digital format allows the brochure to be continuously updated and supplemented, ensuring that the information remains current, even as laws and processes change. This means that all members of the target group always have access to the freshest and most relevant information. In summary, implementing a digital brochure is the most effective way to ensure that foreign nationals receive timely and efficient essential information regarding work migration and residency requirements in Estonia. This method supports preventive actions to reduce violations and facilitates the conduct of awareness and information activities in a modern information environment.

For further studies, it would be appropriate to investigate more specific reasons why Central Asian citizens are mostly used as foreign labor and why it is significantly easier to exploit the aforementioned target group in terms of work. This study showed that the target group mainly uses fellow citizens and employers as a source of information, so in the future it is necessary to investigate why official information channels are not used. The study allowed to get answers to the research problem question and additional research questions. The aim of the work was achieved.

Finally, I would like to thank my supervisor Kai Veispak-Rawlings, the advisor of the Religious Affairs from the Ministry of the Interior, Ringo Ringvee, the staff of the Tammsaare and Pinna Service Offices of the PPA, and various lecturers of the Academy of Internal Security who helped me in conducting this study.

JOONISTE JA TABELITE LOETELU

Tabel 2. PPA poolt väljastatud VMS § 298 ja § 304 rikkumiste statistika (PPA, 2024).....	15
Tabel 1. PPA poolt väljastatud LTRid ajavahemikul 2018.–2023. a (PPA, 2024).....	11
Joonis 1. Vastaja kodakondsus. (Autori koostatud).....	20
Joonis 2. Kas olite tutvunud Eesti Vabariigis välismaalastele kehtivate tööõuetega enne Eestisse saabumist? (Autori koostatud).	21
Joonis 3. Millised tingimused peavad Teil olema täidetud, et töötada Eesti Vabariigis seaduslikult? (Autori koostatud).	22
Joonis 4. Kas Te võite asuda Eesti Vabariigis tööle, kui Teie tööandja on andnud Politsei- ja Piirivalveametile Teie kohta lühiajalise töötamise registreerimise taotluse, kuid pole saanud positiivset vastust? (Autori koostatud).....	23
Joonis 5. Kui kaua võib viibida Eestis, omades muu Schengeni liikmesriigi kehtivat (näiteks Leedu) D-liiki viisat? (Autori koostatud).....	24
Joonis 6. Mulle on väljastatud kehtiv tööluba Eesti Vabariigis. (Autori koostatud).	25
Joonis 7. Mida Te vajate selleks, et viibida legaalselt Eestis? (Autori koostatud).	26
Joonis 8. Missugusest allikast olete saanud või otsinud informatsiooni Eesti Vabariigis töötamise/viibimise tingimuste kohta? (Autori koostatud).	27

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Anderson, B., & Rogaly, B., 2005. *Forced Labour and Migration to the UK*. COMPASS: Oxford, pp. 14-17.

Anderson, B., Poeschel, F. & Rush, M., 2021. Rethinking labour migration: Covid-19, essential work, and systemic resilience. *Comparative migration studies*, 9(1), pp. 45.

Andrees, B., & van der Linden, M. N. J., 2005. Designing Trafficking research from a Labour Market Perspective: The ILO Experience. *International Migration*, 43(1/2), pp. 55-73.

Asari, E. A., 2013. Kõrgelt kvalifitseeritud kolmandate riikide kodanike rände soodustamine Euroopa Liidus ja Eestis. *Euroopa rändevõrgustiku 2013. aasta temaatiline uuring*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Alho, R., 2013. Trade union responses to transnational labour mobility in the Finnish-Estonian context. *Nordic Journal of Working Life Studies*, pp. 144-146.

Bryman, A., 2012. *Social research methods*. England: Oxford University Press, pp. 220-226.

Castles, S., 2011. Migration, Crisis, and the Global Labour Market. *Globalizations*, 8(3), pp. 311-324.

Castles, S., & Miller, M. J., 1998. *The age of migration: International Population Movements in the Modern World*. 2. trükk. London: Palgrave Macmillan, pp. 162-184.

Crane, A., 2013. Modern slavery as a management practice: Exploring the conditions and capabilities for human exploration: *Academy of Management Review*, 38(1), pp. 49-69.

Creswell, J. W. & Creswell, J. D., 2017. Research design. *Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (5). Los Angeles: Sage Publications, Chapter 1 The Selection of a Research Approach.

Czaika, M., & Parsons, R. C., 2016. KNOMAD Policy Brief 5. *Supply-driven policy systems roove most effective in attracting high-skilled migrants*, pp. 20-50.

Czaika, M., 2018. *High-skilled migration: Drivers and Policies*. England: Oxford University Press, p. 60.

Dauvergne, C., 2016. *The new politics of immigration and the end of settler societies*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 35-38.

Denscombe, M., 2010. *The Good Research Guide. For Small-Scale Social Research Projects*. 4 trükk. England: Open University Press, pp. 153-172.

Eurofound, 2017. *Regulation of labour market intermediaries and the role of social partners in preventing trafficking of labour*. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Eurostat (2010) *Europe in figures - Eurostat yearbook 2010*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5721265/KS-CD-10-220-EN.PDF.pdf/e47b231c-c411-4d4e-8cd6-e0257be4f2e6?t=1414775246000> [Kasutatud 10.01.2024].

Fink, A., 2013. How to conduct surveys. *A step-by-step guide*, (5), pp.1-30. Hanson, G. H., & McIntosh, C., 2009. The Great Mexican Emigration. *The Review of Economics and Statistics*, 91(4), pp.798–810.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

International Labour Organization (ILO), 2014. *Fair Migration: Setting an ILO agenda. Report of the Director-General. International Labour Conference, 103rd Session: Geneva*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ilo.org/resource/conference-paper/ilc/103/fair-migration-setting-ilo-agenda> [Kasutatud 10.01.2024].

International Labour Organization (ILO), 2020. *Labour Migration. International Labour Organization*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.ilo.org/topics/labour-migration> [Kasutatud 10.01.2024].

Josifidis, K., Supic, N., Pucar, E. B. & Srdic, S., 2014. Labour migration flows: EU8+2 vs EU-15. *Journal of Business Economics & Management*, 15(1), pp. 41-55.

Jovanov, I., 2023. Illegal migration as a security threat and challenge. *South East European Journal of Sustainable Development*, 7(3), pp. 72-82.

Kangasniemi, M., Mas, M., Robinson, C. & Serrano, L., 2012. The economic impact of migration: productivity analysis for Spain and the UK, *Journal of Productivity Analysis*, 38(3), pp. 333-343.

Kapur, D. & McHale, J., 2005. Give us your best and brightest: The global hunt for talent and its impact on the developing world. Washington, DC: *Center for Global Development*, pp. 73-110.

Lagerspetz, M., 2017. *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
Lloyd, A., 2020. Working for free illegal employment practices, 'off the books' work and the continuum of legality within the service economy. *Trends in Organized Crime*, 23(1), pp. 77-39.

Maasing, H., 2011. *Praktilised meetmed ebaseadusliku rände vähendamiseks Eestis*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Market Business News, 2023. *Shadow economy – definition and meaning*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/shadow-economy-definition-meaning/> [Kasutatud 04.02. 2024].

Moral-Pajares, E. & Jimenez-Jimenez, F., 2014. MIGRATION WITHIN THE EU-15: PULL FACTORS AND CHOICE OF DESTINATION. *Revista de Economía Mundial*, 37, pp. 181-200.

OECD, 2014. *Is migration good for the economy*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.oecd.org/migration/OECD%20Migration%20Policy%20Debates%20Numero%202.pdf> [Kasutatud 09.01.2024].

Oso, L., Kaczmarczyk, P. and Salamońska, J., 2022. Labour migration. In: Introduction to Migration Studies. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/56989/1/978-3-030-92377-8.pdf#page=123> [Kasutatud 04.02. 2024].

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)., 2018. *Recruiting immigrant workers: Europe 2018*.

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)., 2016. *Ending Exploitation: Ensuring that Businesses do not Contribute to Trafficking in Human Beings: Duties of States and the Private Sector*. Occasional Paper Series. (7): Vienna.

Ruhs, M. & Anderson, B., 2010. *Who needs migrant workers? Labour shortages, immigration and public policy*. Inglismaa: Oxford University Press.

Saar, E., 2016. Illegaalne immigratsioon ja selle mõjud Eesti majandusele. *Eesti majanduspoliitika arutelud*, 24(1), lk 58-76.

Scholten, P., 2022. Introduction to Migration Studies. *An Interactive guide to the literatures on migration and diversity*.

Vabariigi valitsus, 2022. *Vabariigi Valitsuse sanktsiooni kehtestamine seoses Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene Vabariigi agressiooniga Ukrainas*. RT I, 20.05.2023, 4.

Van Nimwegen, N. & van der Erf, R., 2010. Europe at the Crossroads: Demographic Challenges and International Migration. *Journal of Ethnic & Migration Studies*, 36(9), pp. 1359-1379.

Vilt, A., 2020. *Ukraina kodanike teadlikkus töörande reeglitest Eesti Vabariigis*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Välismaalaste seadus (2009) RT I, 11.03.2023, 40.

Williams, C. C. & Horodnic, I. A., 2015. Explaining and tackling the shadow economy in Estonia, Latvia and Lithuania: a tax morale approach. *Baltic Journal of Economics*, 15(2), pp. 81-98.

Õunapuu, L., 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu: Tartu Ülikool.

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsimustik kolmes keeles: eesti, inglise ja vene

Küsimustik/Questionnaire/Вопросник

Küsimustiku eesmärk on koguda andmeid Sisekaitseakadeemia õppuri lõputöö jaoks. Andmeid kogutakse eesmärgil, et analüüsida Kesk-Aasia riikide (Usbekistan, Türkmenistan, Tadžikistan, Kõrgõzstan ja Kasahstan) kodanike teadlikkust Eesti Vabariigis kehtivatest töötamise nõuetest ja seaduslikust alustest Eesti Vabariigis ja Schengeni alal viibimiseks. Küsimustik on anonüümne ning küsitakse vaid päritoluriiki.

Saadud vastuseid kasutatakse ainult kokkuvõtete tegemiseks ning Politsei- ja Piirivalveametile ettepanekute esitamiseks.

Küsimustik on koostatud kolmes keeles: eesti, inglise ja vene.

English

The purpose of the questionnaire is to collect data for the internal defense academy student's thesis. The data is collected for the purpose of analyzing the awareness of the citizens of Central Asian countries (Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan) about the requirements for working in the Republic of Estonia and the legal basis for staying in the Republic of Estonia and the Schengen area. The questionnaire is anonymous and only the country of origin is asked.

The received answers are used only for making summaries and for submitting proposals to the Police and Border Guard Board.

The questionnaire is prepared in three languages: Estonian, English and Russian.

На русском

Цель Вопросника – сбор данных для дипломной работы студента академии внутренней защиты. Данные собираются с целью анализа информированности граждан стран Центральной Азии (Узбекистан, Туркменистан, Таджикистан, Кыргызстан и Казахстан) о требованиях для работы в Эстонской Республике и

правовых основах пребывания в Эстонской Республике. и Шенгенская зона. Анкета анонимна, и задается только страна происхождения.

Полученные ответы используются только для составления резюме и подачи предложений в Департамент полиции и погранохраны.

Вопросник подготовлен на трех языках: эстонском, английском и русском.

Vastaja kodakondsus / The nationality of the respondent / Гражданство ответчика:

- Usbekistan / *Uzbekistan* / Узбекистан
- Türkmenistan / *Turkmenistan* / Туркменистан
- Tadžikistan / *Tajikistan* / Таджикистан
- Kõrgõzstan / *Kyrgyzstan* / Кыргызстан
- Kasahstan / *Kazakhstan* / Казахстан

1. Kas olite tutvunud Eesti Vabariigis välismaalastele kehtivate tnuetega enne Eestisse saabumist? / Have you familiarized yourself with the work requirements applicable to foreigners in the Republic of Estonia before you arrived in Estonia? / Ознакомились ли Вы с требованиями к трудоустройству иностранцев в Эстонской Республике до прибытия в Эстонию?

- Jah, olen iseseisvalt tutvunud.
Yes, I have familiarized myself with the working requirements.
Да, я ознакомился с требованиями к работе.
- Tööandja on mulle töötamise nõudeid tutvustanud.
The employer has introduced me to the requirements for working.
Работодатель ознакомил меня с требованиями к работе.
- Ei ole tutvunud töötamise nõuetega.
No, have not familiarized myself with the requirements for employment.
Нет, не ознакомился с требованиями при приеме на работу.
- Minu tööandja ei ole mulle kehtivaid töötamise nõudeid tutvustanud.
My employer has not informed me of the current employment requirements.
Мой работодатель не проинформировал меня о текущих требованиях при приеме на работу.

2. Millised tingimused peavad Teil olema täidetud, et töötada Eesti Vabariigis seaduslikult? / What conditions must be met in order to work legally in the Republic of Estonia? / Какие условия необходимо выполнить, чтобы легально работать в Эстонской Республике ?

- Vajan tööluba, enne kui asun tööle Eestis.

I need a work permit before I start working in Estonia.

Прежде чем я начну работать в Эстонии, мне нужно разрешение на работу.

- Vajan viisat ja kehtivat tööluba, et asuda tööle Eestis.

I need a visa and a valid work permit to start working in Estonia.

Чтобы начать работать в Эстонии, мне нужна виза и действующее разрешение на работу.

- Vajan kehtivat elamisluba, et töötada Eestis.

I need a valid residence permit to work in Estonia.

Для работы в Эстонии мне нужен действующий вид на жительство.

- Ei tea tingimusi.

Don't know the conditions.

Не знаю условий.

- Muud tingimused (kirjeldage)

.....
.....
.....

3. Kas Te võite asuda Eesti Vabariigis tööle, kui Teie tööandja on andnud Politseija Piirivalveametile Teie kohta lühiajalise töötamise registreerimise taotluse, kuid pole saanud positiivset vastust? / Can you start working in the Republic of Estonia if your employer has submitted a request for short-term employment registration to the Police and Border Guard Board, but has not received a positive response? / Можете ли вы начать работать в Эстонской Республике, если ваш работодатель подал в Департамент полиции и погранохраны заявление о краткосрочной регистрации трудоустройства, но не получил положительного ответа?

Jah/Yes/Да

Ei/No/Нет

4. Kui kaua võib viibida Eestis, omades muu Schengeni liikmesriigi kehtivat (näiteks Leedu) D-liiki viisat? / How long can you stay in Estonia if you have a valid D type visa from another Schengen member state (for example Lithuania)? / Как долго вы можете оставаться в Эстонии, если у вас есть действующая виза типа D из другого государства-члена Шенгенской зоны (например, Литвы)?

90 päeva 180-päevase perioodi jooksul (samamoodi nagu biomeetrilise passiga).

90 days in a 180-day period (same as biometric passport).

90 дней в течение 180-дневного периода (так же, как биометрический паспорт)

Võin viibida teise Schengeni liikmesriigi D-liiki viisaga Eestis sama palju kui viisal on näidatud päevi.

I can stay in Estonia with a type D visa of another Schengen member state for the number of days indicated on the visa.

Я могу находиться в Эстонии по визе типа D другого государства-члена Шенгенской зоны в течение количества дней, указанного в визе.

Ei tea / I don't know / Не знаю

5. Mulle on väljastatud kehtiv töölouba Eesti Vabariigis: / I have been issued a valid work permit in the Republic of Estonia: / Мне выдано действительное разрешение на работу в Эстонской Республике:

Võin selle tööloaga töötada iga tööandja juures üle Eesti.

With this work permit, I can work for any employer across Estonia.

Имея это разрешение на работу, я могу работать у любого работодателя по всей Эстонии.

Võin töötada ainult selles ettevõttes, kuhu mulle kehtiv töölouba on väljastatud.

I can only work in the company where I have been issued a valid work permit.

Я могу работать только в той компании, где мне выдано действительное разрешение на работу.

Ei tea / *I don't know* / Не знаю

6. Mida Te vajate selleks, et viibida legaalselt Eestis? / What you need to stay legally in Estonia? / Что нужно, чтобы легально оставаться в Эстонии?

- Võin viibida viisavabalt Eestis 90 päeva 180-päevase perioodi jooksul viisavabadusega.

I can stay in Estonia without a visa for 90 days during a 180-day period with visa freedom.

Я могу находиться в Эстонии без визы 90 дней в течение 180-дневного периода без визы.

Vajan viisat Eestis viibimiseks, kuna mul puudub viisavabadus enda passi alusel.

I need a visa to stay in Estonia because I do not have a visa exemption on the basis of my passport.

Мне нужна виза для пребывания в Эстонии, поскольку у меня нет визового освобождения на основании моего паспорта.

Vajan elamisluba.

I need a residence permit.

Мне нужен вид на жительство.

- Ei tea / *I don't know* / Не знаю.

- Muud tingimused (palun kirjeldage).

Other conditions (please describe).

Другие условия (пожалуйста опишите).

.....
.....
.....

7. Missugusest allikast olete saanud või otsinud informatsiooni Eesti Vabariigis töötamise/viibimise tingimuste kohta? / Where or from what source have you received or searched for information about the conditions of working/staying in the Republic of Estonia? / Где или из какого источника вы получили или искали информацию об условиях работы/пребывания в Эстонской Республике?

- Eesti Vabariigi seadustest (eelkõige välismaalaste seadus).
Laws of the Republic of Estonia (especially the Aliens Act).
Законы Эстонской Республики (Закон об иностранцах).

- Infot sain tööandja käest.
I got the information from my employer.
Я получил информацию от своего работодателя

- Informatsiooni sain kaasmaalaste kaudu, kes on varem töötanud või
töötavad hetkel Eestis.
*I received the information through compatriots who have previously worked
or are currently working in Estonia.*
*Информацию я получил от соотечественников, которые ранее
работали или работают в Эстонии.*

- Eesti politsei kodulehelt.
From the website of the Estonian police.
С сайта полиции Эстонии.

- Migratsiooninõustajatelt.
From migration advisors.
От консультантов по миграции.

- Eesti Vabariigi konsulaadist.
From the Consulate of the Republic of Estonia.
Из Консульства Эстонской Республики.

- Mujalt (palun täpsustage).
Elsewhere (please specify).
В другом месте (пожалуйста уточните).

.....

.....

.....